

VOL 05

ISSUE 01

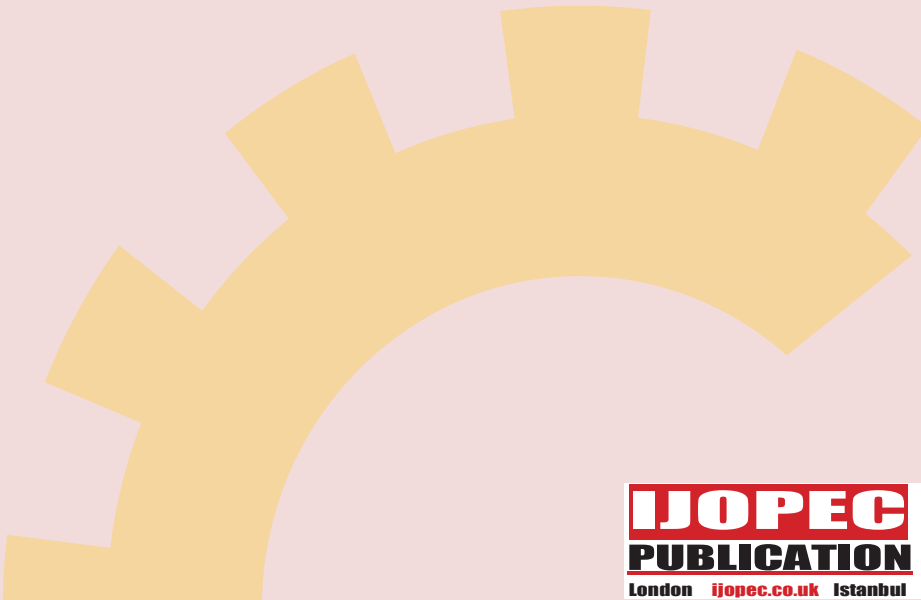
CUDES

JOURNAL

**CURRENT
DEBATES IN
SOCIAL
SCIENCES**

ISSN: 2632-1734

06/2022

**IJOPEC
PUBLICATION**
London ijopec.co.uk Istanbul

VOL 05

ISSUE
01
06/2022

CUDES
JOURNAL

CURRENT
DEBATES IN
SOCIAL
SCIENCES

www.cudesjournal.com
info@cudesjournal.com

JOURNAL OF CURRENT
DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

ISSN: 2632-1734

 CUDES CURRENT
DEBATES IN
SOCIAL
SCIENCES
JOURNAL

CUDES began broadcasting peer reviewed articles in 2018, is an international academical journal that publishes theoretical, empirical and experimental papers that significantly contribute to the disciplines of social sciences. Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences). No publication Fee!

Editorial Board is free to publish or not to publish articles which are sent. The authors are responsible for the content of their own article.

Editors

Prof. Dr. Umut BALCI
Batman University, Turkey

Dr. H. Gülçin BEKEN
Gümüşhane University, Turkey

Editorial Board

Prof. Dr. Alfredo Saad-FILHO (Political Economy)
SOAS University of London, UK

Prof. Dr. Anna SLOCINSKA (Management Studies)
Czestochowa University of Technology, Poland

Prof. Dr. Birgit MAHNKOPF (Politics)
Berlin School of Economics and Law, Germany

Prof. Dr. Cüneyt AKAR (Business Studies)
Bandırma Onyedli Eylül University, Turkey

Prof. Dr. Dibyesh ANAND (International Relation)
University of Westminster, UK

Prof. Dr. Dursun ZENGİN (Literature)
Ankara University, Turkey

Prof. Dr. F. Burcu CANDAN (Marketing Studies)
Kocaeli University, Turkey

Prof. Dr. Gülriz KOZBE (Art History)
Batman University, Turkey

Prof. Dr. Hakan KAPUCU (Finance)
Kocaeli University, Turkey

Prof. Dr. İsmail ŞİRİNER (Macroeconomics)
Batman University, Turkey

Prof. Dr. Joachim BECKER (Economics)
Vienna University of Economics and Business, Austria

Prof. Dr. Julia DOBREVA (Political Economy)
UZZF University, Bulgaria

Prof. Dr. Ljiljana MARKOVIC (Cultural Studies)
University of Belgrade, Serbia

Prof. Dr. Mustafa ERDOĞDU (Fiscal Studies)
Marmara University, Turkey

Prof. Dr. Seçil Paçacı ELİTOK (Demography)
Michigan State University, USA

Prof. Dr. Şükrü ASLAN (Sociology)
Mimar Sinan Fine Arts University, Turkey

Prof. Dr. Tahir BALCI (Linguistik)
Çukurova University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Bora ERDAĞI (Philosophy)
Kocaeli University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Makbule Ş. ÖNVER (Urbanization)
Batman University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Murat AYDIN (Public Economics)
Marmara University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Nihal Şirin PINARCIOĞLU (Woman Studies)
Batman University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Ömer Can SATIR (Music)
Hitit University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. S. Emre DİLEK (Tourism)
Batman University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Yasemin DARANCIK (German Language Editor)
Çukurova University, Turkey

Dr. Ayşe Gül KANBAK (Environmental Studies)
Batman University, Turkey

Dr. Derya DEMİRDİZEN ÇEVİK (Labour Studies)
Kocaeli University, Turkey

Dr. Emrah DOĞAN (Film Studies)
Bitlis Eren University, Turkey

Dr. Serkan DEMİRAL (French Language Editor)
Batman University, Turkey

Dr. Vahdet ÖZKOÇAK (Anthropology)
Hitit University, Turkey

Lec. Ebru NOYAN (English Language Editor)
Batman University, Turkey

Advisory Board

Prof. Dr. Dibyesh ANAND
University of Westminster, UNITED KINGDOM

Prof. Dr. Farhang MORADY
University of Westminster, UNITED KINGDOM

Prof. Dr. Federico PALO-MARTI
University of Alcalá, SPAIN

Prof. Dr. Hun Joo PARK
KDI School of Public Policy and Management, S.KOREA

Prof. Dr. İzzettin ÖNDER
İstanbul University, TURKEY

Prof. Dr. İsmail ŞİRİNER
Batman University, TURKEY

Prof. Dr. Joachim BECKER (Economics)
Vienna University of Economics and Business, AUSTRIA

Prof. Dr. Julia DOBREVA
VUZF University, BULGARI

Prof. Dr. Ljiljana MARKOVIC
University of Belgrade, SERBIA

Prof. DR. Milenko POPOVIĆ
Mediteran University, PODGORICA

Prof. Dr. Salvatore CAPASSO
University of Napoli, Parthenope, ITALY

Prof. Dr. Seçil Paçacı ELİTOK
Michigan State University, USA

Scientific Board

Adam SOFRONIJEVIC
University of Belgrade

Ali Osman ÖZTÜRK
Necmettin Erbakan University

Anna SLOCINSKA
Częstochowa University of Technology

Asli Yüksel MERMÖD
Webster University Geneva

Ayşe GÜNER
Marmara University

Ben FINE
SOAS University of London

Binhan Elif YILMAZ
İstanbul University

Dedousopoulos APOSTOLOS
Panteion University

Elmar ALTVATER
University of Berlin

Erich KIRCHLER
Education and Evaluation University of Vienna

Erinç YELDAN
Bilkent University

Federico Pablo MARTI
University of Alcalá

Fırat KARADAŞ
Mustafa Kemal University

Fikret ŞENSES
Middle East Technical University

Francisco SERCOVICH
University of Buenos Aires

Frederick NIXSON
Manchester University

Fuat KEYMAN
Sabancı University

Galip YALMAN
Middle East Technical University

Gıalis STELIOS
University of the Aegean

Gravaris DIONISIS
Panteion University

Hacer ANSAL
Işık University

Hakan KAPUCU
Kocaeli University

Harini MITTAL
City University of New York

Hilal YILDIZ
Sakarya University

Irene TILIKIDOU
ATEI of Thessaloniki

John WEEKS
SOAS University of London

Jose J. SEMPERE-MONERRIS
University of Valencia

Juan R. CUADRADO-ROURA
University of Alcalá

Justina A.V. FISCHER
University of Mannheim

Kaoru NATSUDA
Ritsumeikan Asia Pacific University

Kouzis IOANNIS
Panteion University

Larissa BATRANCEA
Babes-Bolyai University

Ljiljana MARKOVIC
University of Belgrade

Mahmut TEKÇE
Marmara University

Martin MACHACEK
Ostrava Technical University

Mehmet ŞEREMET
Van Yüzüncü Yıl University

Maniatis ATHANASIOS
University of Athens

María Teresa FERNÁNDEZ
Rey Juan Carlos University

Mavroudeas STAVROS
University of Macedonia

Mike O'DONNELL
University of Westminster

Milios JOHN
National Technical University of Athens

Murat GÜMÜŞ
Batman University

M. Mustafa ERDOĞDU
Marmara University

Oktar TÜREL
Middle East Technical University

Oxana KARNAUKHOVA
Southern Federal University

Papatheodorou CHRISTOS
Panteion University

Paul ZAREMBKA
New York University

Peter DAVIS
Newcastle University

Phoebe KOUNDOURI
Athens University of Economics and Business

Rafael MONER-COLONQUES
University of Valencia

Savaş ÇEVİK
Selçuk University

Sevda MUTLU AKAR
Bandırma Onyedli Eylül University

Simon JAMES
University of Exeter

Şevket Alper KOÇ
Kocaeli University

Şevket PAMUK
Boğaziçi University

Şükrii ASLAN
Mimar Sinan Fine Arts University

Thankom GOPINATH ARUN
University of Essex

Thomas MAROIS
SOAS University of London

Tsoufdis LEFTERIS
University of Macedonia

Wiboon KITTILAKSANAWONG
Saitama University

Yılmaz KILIÇASLAN
Anadolu University

Yücel KARADAŞ
Gaziantep University

Publisher

IJOPEC Publication
International Journal of Politics & Economics London, United Kingdom
3 Bassingbourn
, House Sutton Dwellings Upper Street, London N1 1UB

www.ijopec.co.uk

E-Mail: info@ijopoc.co.uk Phone: (+44) 73 875 2361 (UK)
(+90) 262 303 1567 (Turkey)

Contact

Umut BALCI
Batman University, Tourism Faculty
Batman, Turkey
Tel: 04882174041
E-Mail: info@cudesjournal.com

A large, stylized yellow gear graphic is positioned in the bottom right corner of the page, partially overlapping the contact information. The gear is rendered in a solid yellow color and has a thick, rounded appearance.

JOURNAL OF CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES
INDEXED BY

Eurasian Scientific Journal Index, Academic Resource Index, Directory of Open Access Scholarly Resources, Directory of Research Journals Indexing, Cosmos Impact Factor, Journal Factor, Cite Factor, Index Copernicus, Scientific Indexing Services, General Impact Factor International Services For Impact Factor And Indexing (ISIFI) and Google Scholar.

VOL 05

ISSUE

01

UDES

CURRENT
DEBATES IN
SOCIAL
SCIENCES

06/2022

JOURNAL

ISSN 2632-1734

ARTICLES

- Fehleranalyse in der Praxis. Eine Analyse der Schreibfehler von DaF- Studentinnen und Studenten
Çınla ERÇOKLU / Muhammet KOÇAK 1
- Güncel Siyasal Tartışmaların Bize Hatırlattığı İki Önemli Kavram: Laiklik ve Sekülerlik
Abidin ÇEVİK 9
- Tr Dizin Dergilerde Yayımlanmış Covid-19 Ve Turizm İlişkisine Dair Çalışmaların Bibliyometrik Analizi
Fatime NASIROĞLU / Rozerin AVCI / S.Emre DİLEK.....20
- Milli Parklarda Ziyaretçi Yönetimi Model ve Uygulamaları: Yellowstone Park ve Grand Canyon Örneği
Mustafa DOĞAN / Fatoş METİN29

Fehleranalyse in der Praxis Eine Analyse der Schreibfehler von DaF- Studentinnen und Studenten

*Uygulamada Hata Analizi
Yabancı Dil Olarak Almanca Öğrenen Üniversite Öğrencilerinin Yazma Hatalarının Analizi*

Öğr. Gör. Çınla ERÇOKLU
TOBB ETÜ Üniversitesi
cercoklu@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6498-3101

Prof. Dr. Muhammet KOÇAK
Gazi Üniversitesi
muhammetkocak@gazi.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6387-0765

DOI: 10.37154/cudes.2022.53

Article Info	Abstract
<p>Received: 01.02.2022 Accepted: 15.02.2022</p> <p>Keywords: Deutsch als Fremdsprache, Fehler, Fehleranalyse, Schreibfehler</p>	<p>Für einen qualitativeren und zielgerechteren Fremdsprachenunterricht spielt die Fehleranalyse eine wichtige Rolle. Sie hat dem Fremdsprachenunterricht eine ganz neue Perspektive geschaffen. Durch sie hat der Begriff „Fehler“ eine ganz andere Bedeutung gewonnen. Denn Fehler gelten heutzutage nicht mehr als Resultat mangelnden Wissens, sondern als wichtige Informationsträger über den Sprachstand von Lernern. Sie gewähren wichtige Einblicke in die bereits erworbene fremdsprachliche Kompetenz und Defizite der Fremdsprachenlerner. Ziel dieser Arbeit war es, die Schreibfehler von DaF- Studentinnen und Studenten auf dem Sprachniveau A2.2 zu identifizieren und zu analysieren und eine anschließende Klassifizierung der Fehler zu erstellen, um zu einem effizienteren Sprachunterricht zu gelangen. Es hat sich herausgestellt, dass die meisten Fehler im Kasus und Syntax gemacht wurden, wobei der Kongruenzfehler am wenigsten vorkam.</p>
Makale Bilgisi	Öz
<p>Geliş: 01.02.2022 Onay: 15.02.2022</p> <p>Anahtar sözcükler: Hata, Hata analizi, Yabancı dil olarak Almanca, Yazım hataları</p>	<p>Hata Analizi, daha kaliteli ve hedef odaklı bir yabancı dil öğretimi için önemli bir rol oynamaktadır ve yabancı dil öğretimine yepyeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Hata Analizi kavramıyla birlikte “hata” terimi tamamen farklı bir anlam kazanmıştır. Hatalar günümüzde sadece bilgi eksikliğinin bir göstergesi olarak kabul edilmemekte, aynı zamanda öğrencilerin dil durumu hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Diğer bir ifadeyle, hatalar öğrencilerin yabancı dil düzeyleri ve yabancı dildeki eksiklikleri hakkında da önemli bilgiler sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı, A2.2 düzeyinde Almanca öğrenen öğrencilerin Almanca yazım hatalarını belirlemek, söz konusu hataları analiz etmek ve daha verimli bir dil öğretimi elde etmek için hatalarının sınıflandırmasını oluşturmaktır. Yapılan analizler sonucunda hataların çoğunun “İsmin Halleri” ve “Sözdiziminde” yapıldığı, en az hatanı ise “Özne Yüklem Uyuşmazlığı” konusunda yapıldığı tespit edilmiştir.</p>

1. EINLEITUNG

Obleich das Erlernen von Fremdsprachen schon immer Wichtigkeit besaß, hat es in der Gegenwart noch mehr an Bedeutung gewonnen.

Durch die Globalisierung und Digitalisierung ist der Fremdsprachenerwerb neben dem Studium mittlerweile ein „Muss“. Besonders der Erwerb der deutschen Sprache bietet sich den türkischen Studenten geradezu an.

Allein durch die in der Bundesrepublik lebenden knapp vier Millionen Menschen mit türkischen Wurzeln, besteht eine besondere Verbindung der beiden Völker. Hinzu kommt, dass die BRD der größte Handelspartner der türkischen Republik ist. Das führt dazu, dass es nicht nur parallel zum Handelsvolumen auch eine hohe Anzahl von Händlern und Handelsunternehmen gibt, sondern unmittelbar auch dazu, dass diese sich entsprechend mit der deutschen Sprache beschäftigen und sich von Personen mit Deutschkenntnissen vertreten lassen müssen.

Durch die oben genannten Gründe wird nicht nur der Zugang zu Deutschland auf persönlicher, sondern auch auf wirtschaftlicher Ebene vereinfacht, ja geradezu katalysiert.

Des Weiteren ist die Bundesrepublik nicht nur eine Industrienation mit vielen entsprechenden Stellenangeboten, besonders im entwickelten Industriesektor, sondern auch im Medizin- und Pflegesektor.

Ferner ist Deutschland auch im universitären Forschungsbereich sehr weit, wie auch in sonstigen akademischen Bereichen, entwickelt. Daher bietet sich die deutsche Sprache Forschern, wie auch Personen im Hinblick mit dem Ziel einer akademischen Karriere in verschiedenen Bereichen, wie Rechtswissenschaften, Ingenieurwesen, Medizin und Technik, als ideales Sprungbrett an.

In vielen verschiedenen akademischen Bereichen kommt man an Deutschland kaum vorbei. Die englische Sprache, als eine Art „Weltsprache“, ist hierbei nur begrenzt förderlich. Denn abgesehen von der zwischenmenschlichen Kommunikation ist man im akademischen Bereich und bei der Forschung mit der englischen Sprache, auf die vom Deutschen ins Englische übersetzten Quellen begrenzt. Die Brandbreite der deutschen Quellen, in ihren verschiedenen Formen kann man nur verwerten, wenn man der deutschen Sprache Herr ist. Aus den oben genannten Gründen ist Deutsch als Fremdsprache gefragter, als je zuvor und die Nachfrage scheint, mit zunehmendem Ehrgeiz der türkischen Studenten am neuesten Stand der Technik teilhaben zu wollen und sich im Zuge der Globalisierung und Digitalisierung mit der Welt zu verbinden und Konkurrenzfähig zu werden, zuzunehmen.

Aber um das realisieren zu können, muss der Fremdsprachenunterricht auch dementsprechend effizient gestaltet werden. In der heutigen Zeit, wo effektives Lernen in Kürze an Wichtigkeit zunimmt, gewinnt die Fehleranalyse mehr denn je an Bedeutung.

Um eben diese erwünschten Ziele, aber auch zeitnah realisieren zu können, ist eine qualitativ effiziente Fremdsprachenausbildung essentiell.

Für einen optimaleren Spracherwerb, hat die Fehleranalyse in der Fremdsprachendidaktik großen Wert gewonnen. Denn wo Fehler bislang als Defizit angesehen wurden, hat seit der Integration der Fehleranalyse in den Fremdsprachenunterricht, der Begriff „Fehler“ eine ganz andere Bedeutung gewonnen. Mittlerweile herrscht die Erkenntnis, dass Fehler zum natürlichen Lernprozess dazu gehören. Sie werden als Indikatoren für den bereits erreichten Sprachstand gesehen.

Grundlegend ist die Erkenntnis, dass die Fehleranalyse ein wichtiger Bestandteil des Sprachunterrichts ist, dessen Ziel es in erster Linie ist, Lehr- und Lerndefizite darzulegen. Sie ist notwendig, um den Sprachunterricht zielorientierter gestalten zu können und gleichermaßen ein leitendes Hilfsmittel bei der Planung und der Vorgehensweise der Sprachvermittlung.

Denn nur durch eine effizient angewandte Fehleranalyse und deren entsprechend darauffolgende Fehlertherapie kann eine Fremdsprache viel effektiver und in einer kürzeren Zeitspanne erworben werden.

Ziel dieser Recherche ist es, Fehler von DaF- Studentinnen und Studenten anhand der deskriptiv- quantitativen Methode zu identifizieren und ihre (darauffolgende) Fehlerklassifizierung zu

machen und sie statistisch zu bewerten. Es wurden jeweils zwei Prüfungsfragen von insgesamt 70 Studentinnen und Studenten untersucht. Ziel ist herauszufinden, ob und inwieweit sie sich auf dem Sprachniveau A2.2 korrekt ausdrücken können und die anschließende Fehleranalyse durchzuführen.

2. ERLÄUTERUNG DES BEGRIFFS „FEHLER“

Fehler sind laut Wahrig eine Abweichung vom Richtigen, Unrichtigkeit und ein Verstoß gegen Regeln. Kleppin (1997:19 ff.) definiert zudem hinzu, dass ein Fehler eine Abweichung vom Sprachsystem und eine Abweichung von der geltenden linguistischen Norm ist. Er ist ein Verstoß dagegen, wie man innerhalb einer Sprachgemeinschaft spricht und handelt. Er ist das, was ein Kommunikationspartner oder Muttersprachler nicht versteht, was gegen Regeln in Lehrwerken und Grammatiken verstößt. Vor allem fügt sie hinzu, dass Fehler relativ sind.

Fehler haben beim Spracherwerb mittlerweile keine abfällige Bedeutung mehr. Sie gehören zum elementaren Prozess des Lernens dazu. Man ist zu dem Verständnis gelangt, dass Fehler nicht mehr negativ sind, sondern über den Sprachstand der Lerner informieren. Sie sind für die Lehrenden, wie auch für die Lernenden eine wichtige Informationsquelle. Fehler gelten als Referenzwert des Sprachstands.

Sie sind notwendige und elementare Zwischenstufen im Spracherwerbsprozess. Außer der passenden Unterrichtsmethode ist es wichtig, ausreichende Übungen zu machen. Jedoch sollte man nicht nur die Übungen einer einzigen Struktur durchführen.

„Wenn eine Regel oder ein Sprachphänomen zu viel geübt wird, kann der Lerner die Regel auch an solchen Stellen benutzen, wo sie nicht benutzt werden kann. Das Vorkommen von Fehlern kann also davon abhängen, wie bestimmte Strukturen gelehrt werden. Solche Fehler werden auch als unterrichts- oder lehrerinduzierte Fehler bezeichnet. Man spricht von Übungstransfer“ (Kleppin, 1998, zitiert nach Kalkan, 2019: 19).

Fehler sind nicht nur auf fehlendes oder mangelndes Wissen, sondern auch auf unterschiedlichere Ursachen zurückzuführen. Wie Aktaş (2011: 19) auch betont, kann man Lernmotivation, Sprachbegabung, Konzentration, Intelligenz und kognitive Entwicklung, Sprachkontrast, soziale Kompetenzen, ethnische Identität, Lernkontext, Interesse, Alter und sprachlichen Input, als Faktoren identifizieren, die den Zweit- oder Fremdsprachspracherwerb beeinflussen.

Fehler werden generell nicht gern gesehen, gehören jedoch zum natürlichen Lernprozess dazu. Sie sollten den Lernenden nicht als Defizit vermittelt werden, sondern als eine Möglichkeit zur Verbesserung der Sprachkompetenz. „Die Ergebnisse der Fehleranalyse sollten positiv formuliert werden, d.h. den Lernenden sollte mitgeteilt werden, was sie schon können und wie möglicher Weise der nächste Schritt zur Erweiterung ihrer Sprachkompetenz aussehen könnte“ (Kniffka, 2006: 82).

Wie Kniffka in ihrer Studie formuliert geht es tatsächlich nicht um die Identifikation von Fehlern zur Aufdeckung von Defiziten, sondern um die Beschreibung der (individuellen) Lernaltersprache, in der auch erfasst wird, was der Lerner schon kann (2006: 73).

Man unterscheidet bei Fehlern zwischen Performanz- und Kompetenzfehler. Erdoğan (2011: 35) beschreibt den Performanzfehler, als ein Versprecher oder ein Fehlgriff, den der Lernende selber korrigieren kann, wenn er darauf hingewiesen wird. Neben den Flüchtigkeitsfehler sehen wir den Kompetenzfehler. Kleppin erklärt, dass man unter Kompetenzfehler einen Fehler versteht, den der Lernende nicht selbst erkennt, weil er eine Struktur noch gar nicht gelernt oder falsch verstanden hat (1998:41).

Einer der wichtigsten Ursachen, für das Entstehen von Fehlern beim Spracherwerb, ist die Interferenz. Wenn sie zwischen zwei Sprachen vorkommt, spricht man von interlingualer Interferenz und wenn sie innerhalb einer Sprache auftritt, ist das die intralinguale Interferenz

Aktaş (2011: 24) formuliert, dass es Ähnlichkeiten und Verschiedenheiten zwischen den Sprachen gibt. Ähnliche Strukturen seien leicht zu erlernen, weil sie transferiert werden und in der Fremdsprache zufriedenstellend funktionieren können. Weil aber unterschiedliche Strukturen in der Fremdsprache nicht zufriedenstellend funktionieren, heißt es, dass sie Schwierigkeiten bereiten würden.

Die Kontraste zwischen Muttersprache und Zielsprache verursachen Lernschwierigkeiten. Daraus ergibt sich, dass Sprachen, die Ähnlichkeiten aufweisen, unproblematisch zu lernen sind und dem Lerner nicht so viele Schwierigkeiten bereiten aber wenn es keine Ähnlichkeiten zwischen den beiden Sprachen gibt, kann es ein Problem für Lerner sein.

Jeder Mensch, der über mehrere Sprachkenntnisse verfügt, neigt dazu, diese untereinander zu transferieren. Kalkan zufolge, führen Unterschiede der Muttersprache und der Zielsprache nach der kontrastiven Analyse zu Lernschwierigkeiten und Fehlern. „Fehler, die auf negativem Transfer zurückzuführen sind, heißen Interferenzfehler“ (2019: 14).

Man könnte also kurz und zusammenfassend sagen; schwere Fehler sind solche, die die Kommunikation stören und leichte Fehler sind die, die auf das Verständnis keinen Einfluss haben (Kleppin, 1998: 69-70).

3. DIE ROLLE DER FEHLERANALYSE

Der Begriff Fehleranalyse wird von Rein wie folgt erläutert: „Fehlerkunde beschäftigt sich mit Erfassung und genetischer Analyse, der auf verschiedenen Stufen des Fremdsprachenlernens auftretenden systematischen Fehler mit der praktischen Absicht, objektive Beurteilungsmaßstäbe oder didaktische Maßnahmen zur Reduzierung oder Vermeidung solcher Fehler zu entwickeln“ (Rein, 1993, zitiert nach Chi, 2016).

Die Fehleranalyse ist ein bedeutender Aspekt des Fremdsprachenunterrichts. „Grundlage der Fehleranalyse bilden (freie) schriftliche und/oder mündliche Äußerungen von Lernenden“ (Kniffka, 2006:76). Sie ist für eine korrekte Analyse der Fehler in der Sprachproduktion und der anschließenden Bewertung von höchster Bedeutung (Siehe dazu; Balcı, 2011:171). Mit der Fehleranalyse gewinnen wir einen Einblick in den Stand des Spracherwerbs und der Fehler, die unter anderem auch durch den vorherigen Erwerb einer anderen Fremdsprache oder der Muttersprache gemacht werden. Eine vollständige und richtige Bewertung kann unter anderem nur mit Berücksichtigung dieser Punkte durchgeführt werden.

Es kann eine gesunde Analyse des Sprachproduktes erfolgen und durch entsprechende Übungen verbessert werden. Durch das Erstellen von Fehleranalysen kann der Fremdsprachenunterricht auf den Grundlagen der einzelnen Fehler, innovativ gestaltet werden. Die Fehleranalyse ist eine Beschreibung, Erklärung und Einschätzung von sprachlichen Fehlleistungen. Sie erleichtert Fehler vorzubeugen oder sie durch entsprechendes Lern- und Übungsmaterial zu beseitigen (Jung, 2007, zitiert nach Erdoğan, 2011:37).

Wenn Lehrkräfte die Fakten in Relation umsetzen und den Unterricht dementsprechend umformen, gelingt ihnen eine immense Aufwertung ihres Fremdsprachenunterrichts. Denn die Fehleranalyse und die darauffolgende Fehlertherapie sind von elementarer Bedeutung für eine Verbesserung des Unterrichts. Nur durch eine richtige Analyse, Klassifizierung und der Therapie kann ein erfolgreicher Unterricht erfolgen. „Durch die Fehleranalyse werden die fehlerhaften Äußerungen von Lernenden in der Zielsprache identifiziert, im nächsten Schritt beschrieben, erklärt und in Form von Typologien nach bestimmten Kriterien zusammengestellt“ (Erdoğan, 2011: 37). Die Fehleranalyse besteht aus den folgenden Phasen: „Identifizierung, Klassifizierung, Erklärung, Korrektur, Bewertung, Therapie und Prophylaxe“ (Kalkan, 2019: 5).

4. ORGANISATORISCHES

In dieser Recherche wurden drei Gruppen von insgesamt 70 Studentinnen und Studenten aufgefordert einen „Ich- Text“ zum Thema „Feste“ und einen Text über ihren letzten „Kinobesuch“ zu verfassen. Ziel dieser Studie ist es herauszufinden, ob und inwieweit sich die Studenten ausdrücken können und dessen anschließende Klassifizierung der häufigsten Fehler zu erstellen.

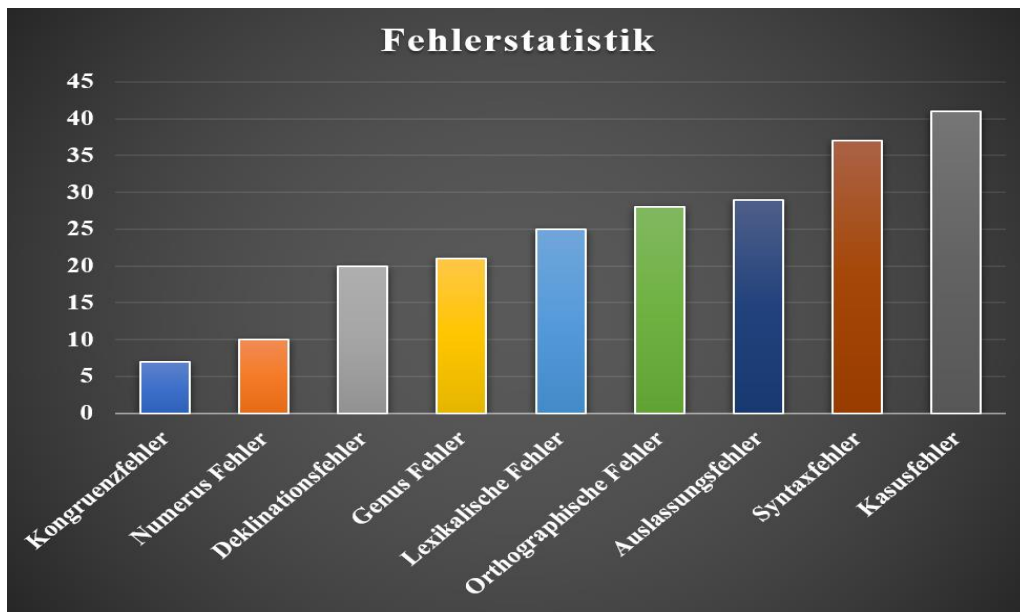
Die Probanden sind Studentinnen und Studenten unterschiedlicher Fachrichtungen im Studienjahr 2018/19 der TOBB- ETÜ in Ankara, die sich im 4. Semester des Wahlfachs „Deutsch als Fremdsprache“ (DaF), also auf dem Niveau A2.2 befinden. Es sind Studentinnen und Studenten mit Englisch als erste Fremdsprache.

Die Aufgabenstellungen der Prüfung waren wie folgt:

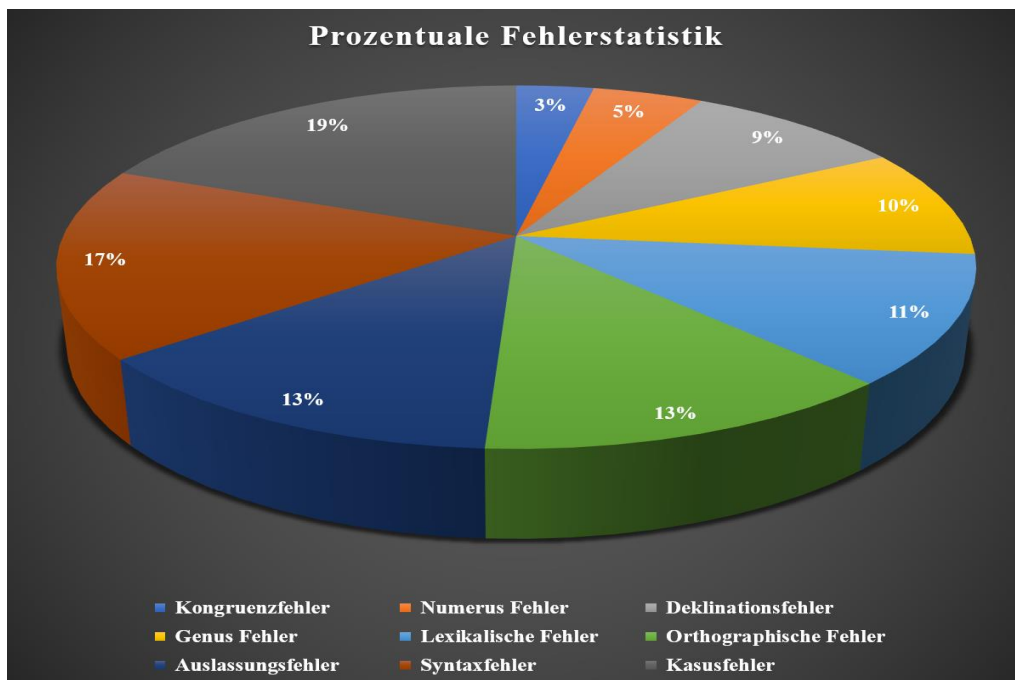
- 1- Schreiben Sie über Ihren letzten Besuch im Kino. (Schreiben Sie 6 Sätze)
- 2- Schreiben Sie einen Ich- Text zum Thema „Feste“. (Schreiben Sie 4 Sätze)

Hierbei ist anzumerken, dass Übungen zu diesen beiden Themen im Unterricht weitläufig durchgeführt wurden, und der Kontext der Themen den Studentinnen und Studenten nicht fremd ist. Diese Studentinnen und Studenten haben in einem Semester insgesamt 60 Stunden DaF- Unterricht. Das macht in einer 4 Semester langen Ausbildung in der Summe 240 Stunden, die sie am Ende des Sprachniveaus A2.2 des europäischen Referenzrahmens belegt haben.

4.1 Identifizierung und Klassifizierung

Grafik- I: Fehlerstatistik der Fehlertypen

Grafik- II: Prozentuale Fehlerstatistik

4.2 Auswertungen der Fehlerstatistik*

Es wurden zwei verschiedene Texte von jeweils 70 Studenten ausgewertet und insgesamt 218 Fehler entdeckt. Hierbei wurden in den Arbeiten auf folgende Fehler geachtet: Kongruenzfehler, Numerus Fehler, Deklinationsfehler, Genus Fehler, Lexikalische Fehler, Orthographische Fehler, Auslassungsfehler, Syntaxfehler und Kasusfehler. Alle Fehler in den zwei Texten wurden einzeln gezählt und in einer Statistik und in einer Grafik bewertet.

Im Folgenden werden einige der Fehler als Beispiele gegeben:

Wie in den Grafiken I und II zu erkennen ist, traten mit 19 % die meisten Fehler im Kasus auf, allen voran im Akkusativ und Dativ.

Beispiel:

„Ich feiere Ramadan mit meine Familie.“

„Ich freue mich auf mein Geburtstag.“

Auf Rang zwei steht der Syntaxfehler mit 17 %. Die Syntaxfehler wurden am meisten in den „dass“- Sätzen gemacht, in denen die Verben an falscher Stelle, meistens nach dem Subjekt gesetzt wurden.

Beispiel:

„Bei uns ist es Tradition, dass wir essen zusammen Geburtstagstorte.“

„Für mich ist es wichtig, dass ich mache Pläne für das neue Jahr.“

Auf dem 3. und 4. Platz sehen wir den Auslassungsfehler und den orthographischen Fehler mit jeweils 13 %. Zum Auslassungsfehler können wir sagen, dass die unbestimmten Artikel vor dem Nomen oftmals vergessen wurden und sich die orthographischen Fehler zum größten Teil im Bereich der Groß- und Kleinschreibung bemerkbar gemacht haben.

Beispiel:

„Ich freue mich auf ___ weltmeisterschaft.“

„Der Ort der Handlung ist ___ gefängnis.“

Und auf Platz 5 steht der Lexikalische Fehler mit 11 %.

Beispiel:

„Die Frau ist Alzheimer.“

„Ich finde den Film Spaß.“*

Der Genus Fehler steht mit 10% auf Platz 6 und der Deklinationsfehler mit 9 % auf Platz 7. Der Numerus Fehler mit 5% und der Kongruenzfehler mit 3% wurden am wenigsten gemacht.

Interferenzfehler; also das Zurückgreifen auf bereits vorhandene Sprachkenntnisse wie die Muttersprache oder die erst erworbene Fremdsprache, machen sich auch bei den Fehlern dieser Probanden bemerkbar. Strukturen der Muttersprache sind auch in diesen Beispielen anzutreffen. Im Gegensatz zu den Fehlern ist zu sagen, dass die Probanden die Nebensatz- Konstruktion im Wesentlichen beherrschen und ihre Fehler meist in der Verbkonjugation und/ oder Verbstellung vorkommen.

Des Weiteren ist festzustellen, dass alle Studenten obgleich sie einzelne Fehler haben, sich dennoch plausibel und ihrem Sprachniveau entsprechend ausdrücken konnten. Zudem ist anzumerken, dass die Mehrzahl der Studentinnen und Studenten individuell betrachtet gut bis sehr gut abgeschnitten hat. Man kann dazu sagen, dass Fehler als Parameter des Sprachstandes der Lernenden dienen. Durch sie kann eine Minimalisierung der Fehler im Weiten angestrebt werden.

* Alle angegebenen Beispiele wurden aus den Prüfungen der Probanden entnommen.

5. SCHLUSSFOLGERUNG

Durch die große Nachfrage, wird an Sprachinstituten und- Kursen, Schulen und Universitäten, eine besonders weite Palette an Fremdsprachen angeboten. Deutsch ist hierbei eines der meist bevorzugten Fremdsprachen in der Türkei. Der Erwerb der deutschen Sprache wird neben dem Hauptstudium von türkischen Studentinnen und Studenten besonders bevorzugt.

Deshalb wird auf den DaF- Unterricht sehr viel Wert gelegt und es entsteht somit eine sich ständig weiter entwickelnde Branche. Seminare und Workshops bieten den Lehrkräften Einsicht in neue Methoden und Techniken des Fremdsprachenunterrichts und ermöglichen somit auch Innovationen. Auch die Lektoren an den Universitäten haben die Gelegenheit durch diese Seminare und Workshops ihre Methoden und Techniken mit Hilfe der Fehleranalyse zu entwickeln.

Fehler werden zwar nicht gern gesehen, gehören jedoch zum Lernen dazu. Im Lernerzentrierten Fremdsprachenunterricht gehören Fehler zum natürlichen Verlauf der Sprachentwicklung. Beim Spracherwerb sollte man Fehler als Informationsträger über den aktuellen Sprachstand betrachten. Lehrer erfahren durch die Fehleranalyse, welche Grammatikthemen nicht richtig sitzen, auf welche Themen sie mehr einzugehen haben und zu welchen Themen zusätzliche Übungen gemacht werden müssen. Man sollte u.a. auch beachten, dass neben der Angemessenheit der Übungen und Beispiele, die Quantität eine ebenso wichtige Rolle im Fremdsprachenunterricht spielt. Die Bedürfnisse und die Lernweise der Studentinnen und Studenten müssen ebenso vor Augen gehalten werden. Um den Lernstoff besser zu befestigen, sollten die Übungen gemäß den Bedürfnissen der jeweiligen Lernergruppen durchgeführt werden. Die Lerner erhalten in der Tat, durch ihre Fehler Einsicht über den eigenen Sprachstand und können sich dem mangelnden oder falschen Wissen bzw. ihrer falschen Sprachanwendung bewusster nähern. Fehler entstehen nicht nur durch fehlendes oder falsches Wissen, sie können auch aus Leichtsinnt entstehen. Man muss unter den Fehlern unterscheiden.

Als Fazit sollte man die Wichtigkeit der Fehleranalyse im Fremdsprachenunterricht nochmals betonen. Alle Lehrkräfte sollten über Fehleranalytische Kompetenzen verfügen, denn nur mit und durch sie, kann ein (guter) Fremdsprachenunterricht gelingen. Für uns Lehrer dient sie, als Kontrolle und als Bestätigung für einen gelungenen und zielgerechten Sprachunterricht. Man hat als Lehrkraft Einsicht in den Sprachstand der Lernenden und kann somit eventuelle Fehler umgehen. Für eine objektive Bewertung der Sprachkompetenz in der Praxis, auf linguistischer Basis ist es wichtig, eine Fehleranalyse im Fremdsprachenunterricht durchzuführen. Ziel ist es anhand der Fehleranalyse Fehler so weit wie möglich zu reduzieren und die Fertigkeit Schreiben so gut wie möglich zu verbessern.

LITERATURVERZEICHNIS

- Aktaş, H. (2011). *Interferenzfehler bei den türkischen Deutschlernenden*. Magisterarbeit, Selçuk Universität, Konya.
- Balcı, U. (2011). Textgrammatik im DaF-unterricht in der Türkei. *Contemporary Online Language Education Journal*, 2(1), 169-180.
- Chi, X. (2016). Die Fehleranalyse im DaF-Unterricht. Untersuchung von Aufsätzen chinesischer Germanistikstudenten. Bachelorarbeit. Grin Verlag.
- Erdoğan, E. (2011). *Eine fehleranalytische Untersuchung bei den DaF-Studentinnen der Vorbereitungsklasse*. Magisterarbeit, Selçuk Universität, Konya.
- Erdoğan, E. (2016). Die häufigsten Schreibfehler der Lernenden des deutschen als zweite Fremdsprache und ihre Ursachen. *DergiPark, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (2016/ 35: S.53- 66).
- Kalkan, H. K. (2018). Eine Studie zur fehleranalytischen Kompetenz der Studierenden in der Deutschlehrendenausbildung. *Diyalog, interkulturelle Zeitschrift für Germanistik*, 2018/1: 97-113.

Kalkan, H. K. (2019). *Uygulamalı Dilbilimi I-II: Ders Notları*, Ankara.

Kleppin, K. (1997). *Fehler und Fehlerkorrektur, Fernstudieneinheit 19*. München: Langenscheidt.

Kniffka, G. (2006). *Sprachstandsermittlung mittels „Fehleranalyse“*, *Kölner Beiträge zur Sprachdidaktik, KöBeS* (4) (S.76). Gilles & Francke Verlag, Duisburg.

Wahrig, G. (1994). *Deutsches Wörterbuch*. Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag.

Güncel Siyasal Tartışmaların Bize Hatırlattığı İki Önemli Kavram: Laiklik ve Sekülerlik

Two Crucial Concepts the Political Debates Remind Us: Laicism and Secularism

Dr. Abidin ÇEVİK

Kurum: Kocaeli Üniversitesi

E-posta: abidinevik@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5459-2935

DOI: 10.37154/cudes.2022.54

Article Info

..

Received: 18.04.2022

Accepted: 14.06.2022

Keywords: Kemalist modernisation, Laicism, Modernisation of Ottomans, Secularism

Abstract

In this study, the secularism debates initiated by the President of Religious Affairs (DIB) Ali Erbaş and the some other political parties in the recent period of Justice and Development Party, will be discussed in the historical context. The concepts of laicism/secularism, which are at the center of current political debates in every period, from the Ottoman Empire to the republic, and the implementation of the secularism in Turkey will be evaluated in terms of attributed meaning in time. The reason why secularism was extensively preferred in the modernization process from the Ottoman Empire to the republic will be enlightened etymologically and conceptually. The use of laicism which is commonly political and legal term instead of secularism which means the decline in the influence of the religion in social life will be discussed in the historical and etymological reasons. After the proclamation of the II. Constitutional Monarchy, the steps that started under the rule of the Committee of Union and Progress and covered more legal areas were evaluated within the scope of secularism. Ultimately, the Kemalist period practices were discussed as a complementary to this process. The fact that laicism has been used to include secularization almost throughout the modernization process has been effective in its widespread recognition compared to secularization.

Makale Bilgisi

Geliş: 18.04.2022

Onay: 14.06.2022

Anahtar sözcükler: Kemalist modernleşme, Laiklik, Osmanlı modernleşmesi, Sekülerizm,

Öz

Bu çalışmada, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının son döneminde özellikle Diyanet İşleri Başkanı (DİB) Ali Erbaş olmak üzere, kimi etkili partililerin başlattığı laiklik tartışmaları üzerinden, laiklik/sekülerizm kavramları tarihsel olarak ele alınacaktır. Güncel siyasal tartışmaların her dönem odağında yer alan ve son dönem tartışmaların bize bir kez daha hatırlattığı laiklik/sekülerizm kavramlarının Osmanlıdan cumhuriyete yüklendikleri anlamları ve Türkiye'deki laikliğin uygulanma süreci değerlendirilecektir. Osmanlıdan cumhuriyete modernleşme sürecinde yaygın olarak laikliğin tercih edilme sebebi, etimolojik ve kavramsal olarak desteklenecektir. Dinin toplumsal hayatta etkisinin azalması anlamına gelen sekülerizm yerine, daha çok siyasi ve hukuki bir tanımlama olan laikliğin kullanılmasında tarihsel ve etimolojik nedenlerin, Türkiye'nin laiklik pratiğine olan etkisi ortaya konmaya çalışılacaktır. II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası, İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarında başlayan ve daha çok hukuksal alanı kapsayan adımlar laiklik kapsamında değerlendirilmiştir. Sonrasında Kemalist dönem uygulamaları da bu sürecin tamamlayıcısı olarak ele alınmıştır. Laikliğin neredeyse modernleşme süreci boyunca sekülerleşmeyi de kapsayacak şekilde kullanılmış olması, sekülerleşmeye oranla yaygın olarak bilinmesinde etkili olmuştur.

1. GİRİŞ

Modern Türkiye'nin kuruluşu uzun bir tarihsel sürece dayanır ve bu süreç genellikle Osmanlı modernleşmesinin bir devamı olarak ele alınır. 19. yüzyıldaki gelişmeler, özellikle de 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile modernleşme süreci daha programlı hale gelir; hukuk, eğitim ve ekonomi başta olmak üzere geniş çaplı bir reform hareketi başlar (Çağa, 2008: 7). Tanzimat'tan sonra, o güne kadar çok fazla dokunulmamış olan dini alan da reformcuların ilgi alanına girmiş, yeni düzenlemeler yoluyla laiklik sürecinde önemli adımlar atılmıştır (Zürcher, 2016: 99). Bu adımlar kendinden sonra gelen modernleşmecileri cesaretlendirmiş, Kemalist dönemin pek çok uygulamalarının da temelini oluşturmuştur.

Tanzimat Dönemi boyunca aydınlar ve devlet yöneticileri eliyle sürdürülen laiklik/sekülerleşme çabaları, modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde de devam etmiştir (Mert, 2014: 95). Dahası yeni devletin kurucu kadroları dini alanla ilgili adımları atarken, alışlagelmiş aksine, daha kararlı bir duruş sergilemişlerdir .

Batı'daki uygulamaların aksine, Kemalist modernleşmeciler din-devlet ayrılığı yerine, dini kontrol altına alacak mekanizmalar geliştirmeyi uygun görmüşlerdir (Davison, 2002: 215). Bu yaklaşım Osmanlı'nın geçmişteki uygulamalarıyla da tutarlılık göstermektedir; yeni devlet mekanizması bütün Cumhuriyet tarihi boyunca kritik kurumlar aracılığıyla bu kontrolünü sürdürmüştür. Dahası, yeni toplumsal yapı hedefinde dini kurumların belirlenen hedefe ulaşmada bir araç olarak kullanılmasına da sıklıkla rastlanmıştır (Gözaydın, 2009a: 15).

Kemalist rejimin inşasında en kritik rolü oynayan laiklik ilkesi ve onun uygulanma biçimi, günümüze kadar tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalarda laiklik kavramı, sosyolojik bir tanım olan sekülerleşmeyi de kapsayacak biçimde kullanılmıştır. Dinin toplumsal hayat üzerindeki etkisinin kalkması ya da en azından azalması anlamına gelen sekülerleşme yerine laiklik kavramının tercih edilmesi tesadüf değildir. Din ile devlet arasındaki ilişkiyi siyasal pencereden yorumlayan (Ertit, 2014: 43), dolayısıyla siyasal bir prensip olan laiklik, Osmanlıdan Cumhuriyet'e Türkiye'nin modernleşme serüvenini tanımlamaya daha uygun düşmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi, Cumhuriyet rejiminde de daha baştan itibaren din-devlet ilişkisi siyasal açıdan ele alınmış, haliyle bu ilişki neredeyse bütün bir Cumhuriyet tarihi boyunca dinamik bir tartışma alanı olagelmiştir. Bu tartışmalarda Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) özel bir duruma sahiptir; çünkü DİB laiklik ve uygulamaları kapsamında bütün bir Cumhuriyet tarihi boyunca tartışılan kurumlar arasında ilk sırada yer almıştır (Kara, 2000: 29).

Diyanet İşleri Başkanlığı tarihsel olarak üzerinde en çok tartışma yürütülen kurumlardan biri olmuştur. Kurumun şu anda görevde olan başkanı Ali Erbaş, görev alanına dahil olduğunu ifade etse de politik alanda etkili yansımaları olan çıkışlarıyla sık sık siyasal tartışmaların ana aktörü olmuştur. Diyanet İşleri Başkanının din ve devlet işlerini örtüştüren açıklama ve pratiklerine, eski Meclis Başkanı İsmail Kahraman gibi, siyasal figürlerin de tartışmalı beyanlarıyla dahil olmasıyla laiklik meselesi yeniden gündeme oturmuş, farklı toplum kesimleri de bu tartışmaya geleneksel ezberleri üzerinden katılmaktan geri durmamıştır. Özellikle İsmail Kahraman'ın, yazılacak yeni anayasada laikliğe yer verilmemesi gerektiği yolundaki beyanı ortamı daha da germiştir. Laik bir devletin önemli bir kurumunun başında olmasına rağmen Diyanet İşleri Başkanı açıklamalarını sürdürmüş, tüm tepkileri kulak ardı ederek kurumun tarihsel gelişim ve misyonuna aykırılığı apaçık olan bu siyaseten taraflı tutumunda ısrar etmiştir. Bu tavrı, güncel politik ihtiyaçlar ve yaklaşan seçimlere bağlayarak okumak, böylece Diyanet İşleri Başkanı aracılığıyla hükümetin dindar kitlelere mesaj verme çabası olarak değerlendirmek mümkündür.

Ne var ki Diyanet İşleri Başkanı'na gösterilen tepkilerin artmasının ardından, iktidar partisi sözcülerinin laiklik konusunda peş peşe açıklama yapmaları, Ali Erbaş'ı ve İsmail Kahraman'ı şimdilik boşa çıkarmış gibi durmaktadır. Yine de, toplumun önemli bir kesimi Ak Parti'nin, Diyanet İşleri Başkanı'nın söylemlerine yüksek perdeden itiraz etmediğini düşünmektedir. Bu alttan alma durumu muhtemelen, yaklaşan seçimlerle de ilintilidir; dini söylem ve eylemleri oya dönüştürme becerisini tekrar harekete geçirmek isteyen Ak Parti, mevcut enstrümanlarına şimdi de Diyanet İşleri Başkanlığı kurumunu eklemekte, böylece tabanına vereceği mesajların etkisini yükseltmeye çalışmaktadır.

Bahsi geçen tartışmalara ilişkin gelişim dinamikleri ve kurumsal dönüşümü anımsatmak üzere kaleme alınan bu çalışma, Diyanet İşleri Başkanı'nın çeşitli vesilelerle bizzat kendisinin başlattığı veya bir şekilde dahil olduğu tartışmalarla tekrar gündeme gelen laiklik ve sekülerizm kavramlarına

odaklanmaktadır. Çalışmada bir yandan bu iki kavramın Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi boyunca yüklendiği anlamlar ortaya konulurken, diğer yandan Türkiye'deki laiklik uygulamalarının gelişim özellikleri değerlendirilmiştir. Eleştirel bir okuma yapılırken, güncel tartışmaların önünü açma yeteneğine sahip kavram seti anımsatılacak, siyasal alanın konuya ilişkin çatışma yüklü gündemini geriletecek arayış ve düşünme biçimlerine yol açması umuduyla yansıtılacaktır.

2. Laiklik ve Sekülerizm Ayırımı ve Kuramsal Yaklaşımlar

Türkiye'de sıklıkla birbirinin yerine kullanılan laiklik ve sekülerizm, (sekülerlik ya da sekülerleşme) kavramlarının daha iyi anlaşılması ve doğru kullanılmasını sağlamak için her iki kavramın ayrı ayrı ve tarihsel arka planıyla birlikte ele alınması gerekmektedir. Özellikle Türkiye bağlamında kavramları yerli yerine oturtmak, Cumhuriyet dönemindeki din-devlet ilişkisiyle ilgili tartışma ve uygulamaları anlamak açısından da önemlidir.

2.1. Laiklik Kavramının Gelişimi

Laiklik, hem farklı anlamlar üretmeye yatkın doğası hem de demokrasinin ayrılmaz yapı taşlarından biri olması nedeniyle açıklanmaya muhtaç kavramlar arasındadır. Çünkü farklı zamanlarda, farklı toplumsal ve sosyolojik ortamlarda herhangi bir kavramın işaret ettiği anlamlar değişkenlik gösterebilir.

Genellikle Fransızca bir sözcük olarak tanımlanan laikliğin kökeni Latince'dir; din işleriyle uğraşmayan, ruhban sınıfına ya da bir kiliseye bağlı olmayan anlamındaki Laicus ve Yunancadaki halktan olan anlamına gelen Laikos kökünden gelmektedir (Ertit, 2014: 43; Kılıçbay, 1994: 16; Arsel, 1959: 171). Sözlük anlamı olarak ise ruhani olmayan insan ve dini olmayan sistem, kurum, fikir ve prensip demektir (Başgil, 2016: 161; Arslan, 1996: 78). Ancak sözlük anlamı dışındaki kullanımlarına bakıldığında birbirinden hayli farklı tanımlarla karşılaşılmaktadır.

Şerif Mardin (2013) laikliğin, 19. yüzyıl Fransız anayasal süreci sonunda ortaya çıktığını, devletin herhangi bir dini mezhep ve sınıfa dayanmaması anlamına geldiğini belirtmiştir. Sekülerizm konusunda önemli çalışmaları bulunan Volkan Ertit, laikliğin din ve devlet arasındaki siyasi alana dair bir ilke olduğunu ifade etmiştir. Dahası eğitim, sağlık, hukuk gibi kamusal alanlarda dinin herhangi bir etkisinin olmamasını, devletin iç ve dış politikada spesifik bir dini grubu koruyup kollamamasını veya dışlamamasını da laiklik tanımı içine dahil etmektedir (Ertit, 2014: 3-44). İftar Gözaydın (2013) ise laiklik, laikçilik ve laik kavramlarının kamusal alanda devletin dini kontrol etmesi anlamına geldiğini ve bu yönüyle devletin din işlerinden ayrılması anlamına gelen sekülerizmden farklı olduğunu savunmuştur. Ali Fuat Başgil de (2016) laikliğin etimolojik tarifini yaptıktan sonra Fransız İhtilali ile devletin ve hukukun kiliseden ayrılarak dini olmaktan çıkmasını karşılayan bir kavrama dönüştüğünü ifade etmiştir. Niyazi Berkes *Teokrasi ve Laiklik* başlıklı çalışmasında (2016) "laicisme" ve "secularism" kavramlarından ilkinin Fransızca, sekülerizmin ise İngilizceden geldiğini, kilise ve devlet arasındaki ikiliği ve yer yer karşıtlığı anlatmak üzere kullanıldığını söylemiştir. Ahmet Arslan da (1996) laikliğin daha çok siyaset ve hukuk alanının dindışlaştırma ya da dünyevileştirme anlamına geldiğini, bu yanı sıra sekülerleşmeden daha dar bir anlam ifade ettiğini belirtmiştir.

Toplumlar arasındaki sosyo-politik farklılıklar, laikliğin gerek hukuki gerekse siyasi anlamda farklı yorumlanmasına neden olmuştur (Arslan, 1996: 69). Laiklik ve sekülerizm kavramlarının sosyal ve politik inşa süreciyle doğrudan ilgili olduğu düşünüldüğünde (Gözaydın, 2013b: 9), bu farklılıkları doğal kabul etmek gerekmektedir.

Tanımlardan laikliğin, devlet ve toplum arasındaki ilişki biçimiyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Böyle değerlendirildiğinde laiklik ya da laik olmak, bireyin dinle olan ilişkisinin mesafesine işaret etmektedir. Bu ilişkinin azlığını, çokluğunu ya da hiçliğini bireyin dünyevi veya ruhani olana ilişkin tavrı belirlemektedir. Mehmet Ali Kılıçbay (1994) bu tavrın, laiklik tanımını etkilediğini söyler: "Laiklik, hayatı ruhani kürede yaşamak isteyenlerle, dünyevi kürede yaşamak isteyenler arasındaki alan paylaşımının adı olmaktadır". Ancak laiklik, aynı zamanda siyasal ve toplumsal alanla da ilgilidir; bu alan 20. yüzyılın başında pozitif hukuk kurallarıyla belirlenmiştir. Özünde devletin din işlerine, dinin de devlet ve siyaset işlerine müdahale etmemesine dayanan laiklik, devletin bütün dinsel inançlar karşısında tarafsız kalmasını öngörür (Narlı, 1994: 23). Aynı zamanda devlet, tüm inanç gruplarına eşit mesafede ve ilkesel bir çerçevede içinde yaklaşır. Laikliğin diğer önemli bir ilkesi de kişilerin din ve vicdan özgürlüğünün kanunlarla garanti altına alınmış olmasıdır (Arsel, 1959: 171). Kısacası laiklik ile

din kurumunun kamusal yaşam üzerinde kurduğu egemenliğine son verilmiştir. Dahası bugün, dünyada demokratik sistemle yönetilen ülkelerde ya hukuksal ya da fiili olarak kabul görmüştür (Narlı, 1994: 23).

Bu tanımlar ışığında laikliğin sekülerizmden farklı olarak, toplumsal olmaktan daha çok hukuksal ve siyasal olduğunu, otorite ya da iktidar kavramlarına daha yakın durduğunu söyleyebiliriz. Nilüfer Göle'ye göre (2017) laiklik ilkesi "... devletin farklı inançlar karşısında eşitlikçi bir mesafeyi gözetmesini ve çoğunluk dini yerine çoğulculuğun garantörü olmasını" sağlamak zorundadır. Kısacası laiklik, devlet işleri alanında dinin hiçbir biçimde referans alınmaması anlamına gelmektedir (Arsel 1959: 171). Bu aynı zamanda laik bir ülkede kamusal otoritenin insanları inançları dışında herhangi bir şey yapmaya zorlayamayacağı gerçeğini de içermektedir. Ahmet İnsel laikliğin bu yönünü Türkiye üzerinden şu şekilde dile getirmiştir:

"Hukuki planda laiklik, dinle devlet işlerinin ayrılmasıdır. Bu ayırım, dini veya inançları nedeniyle bir kimsenin veya bir grubun devletle ilişkilerinde ayrıma maruz kalmayacağını veya bir ayrıcalıktan yararlanamayacağını, kimsenin inanmadığı yönde davranmaya mecbur edilemeyeceğini garanti eder... Görüldüğü gibi laiklik prensibi sadece dinle sınırlanmayacak genişliktedir. Devletin dine karışmamasını laiklik adına savunan Müslüman çevreler, devletin veya belediyelerin insanların özel yaşamlarına müdahale etmemesi prensibinin de aynı şekilde laikliğin temel prensibi olduğu gerçeğini görmezlikten gelme eğilimindedirler. Laik bir toplumda kimse Müslüman olmak, İslami prensiplerle evlenmek, doğum yapmak, okula gitmek, defnedilmek zorunda olamaz" (İnsel, 2014: 112-113).

İnsel, Türkiye laikliğinin baştan beri kendine has bir takım yerelliği olduğunu ima etmektedir. Yerelleştirilmiş, çoğunluğu Sünni Müslümanlar olmak üzere belli bir kesimin söz ve tavırlarına yansıyan inkarcı pragmatik anlayıştır. Sünni Müslümanlar haklı olarak talep ettikleri laiklik kavramını özgürleştirici doğasını Gayrimüslimler ve Aleviler söz konusu olduğunda çoğu zaman görmezden gelmektedirler.

Görüldüğü gibi kimi yerlerde birbirine yaklaşan, kimi yerlerde de birbirinden hayli farklılaşan pek çok laiklik tanımı vardır. Başta da belirttiğimiz gibi kavramın kendisi, ortaya çıkış süreci ve toplumsal gerçeklik bu farklılıkları doğal kılmaktadır. Laiklik üzerine hayli kıymetli bir çalışma yapmış olan Hakan Mertcan'ın aşağıda aktardığımız tanımı toplamın özeti olması açısından önemli görünmektedir:

"Laiklik, siyasal ve dinsel otoritelerin/kurumların birbirinden ayrılıp, birbirine karşı özerklik kazandığı, egemenliğin tanrıya veya daha kapsayıcı bir ifadeyle söylersek, kutsal olana dayandırılmadığı, devletin siyasal örgütlenmesini, hukuk düzenini, herhangi bir eylem ve işlemini kutsal olan ile meşrulaştırmadığı, bununla birlikte de, devlete, hukuk sistemini mutlak olarak dinsel olanla örtüşmeyecek biçimde düzenleme, tamamen dinsel olanın düzenlemeler yapma bir zorunluluk da yüklemeyen, devleti dinler karşısında tarafsız bir konuma iterek, farklılıkların 8değişik inanç gruplarının), hiyerarşik bir değerlendirmeye tabi tutulmadan, eşit koşullar içerisinde bir arada yaşamasının güvencesi olan bir ilkenin adıdır" (Mertcan, 2013: 90).

3. Tarihsel Boyutlarıyla Sekülerizm Kavramı

Kökene Ortaçağ Latincesindeki "saeculum"a dayanan sekülerizm, genel olarak üç farklı anlamda kullanılarak günümüze kadar gelmiştir. Bunlardan ilki, bugün kullanılan anlamının hayli ötesinde "yüzyıl, çağ, dünya" manasına gelen ve İspanyolca, İtalyanca ve Fransızca da karşılığı olan kullanımıdır. Son ikisi ise bugün kullandığımız ve daha yaygın olarak bilinen anlamlarıdır: Birincisi, kilise hukuku içinde manastır hayatını bırakıp dünyevi alana yönelen din adamları için kullanılan secular (seküler), ikincisi ise dinin tarihsel süreç içerisinde toplumsal fonksiyon ve etkisinin azalmasını izah eden sekülerleşme sözcükleridir. Burada bizi ilgilendiren kavramı karşılayan sözcük ise sonuncusu, yani "sekülerleşme"dir (Casanova, 2014: 21; Mert, 1994a: 18; Kılıçbay, 1994: 17; Hurd, 2004: 237).

Kavramın tanımı üzerinde büyük ölçüde bir ortaklaşma sağlanmışsa da sekülerleşme süreç ve kuramları üzerindeki anlaşmazlıklar sürmektedir. Bu noktada çoğunlukla; dinin toplumsal temellerinin modern toplumun yükselmesiyle yok olacağını, dahası nihai olarak sekülerleşmeyi getireceğini belirten Durkheim ve Weber ikilisinin tanımlamaları kabul görmektedir (Mert, 1994b: 90). Buna yakın ifadeler Steve Bruce tarafından da dile getirilmiştir. Bruce, "Şehirleşme, endüstrileşme ve kitlesel eğitim gibi

çeşitli alt-süreçleri içeren modernleşme süreci”yle, dinin toplumsal işlevinin azalacağını söylemiştir (Kuru, 2011: 3). Pipa Norris ve Ronald Inglehart da ekonomik büyüme, sosyoekonomik eşitlik ve insani gelişimin zamanla insanın varoluş konusundaki düşüncelerinde değişime yol açacağını, bunun da dini pratik ve değerlerde bir erozyona neden olacağını savunmuştur. Norris ve Inglehart, ayrıca, gelişmiş toplumlarda bu sürecin doğal sonucu olarak dinin kamusal alanda zamanla etkisini yitireceğini ifade etmiştir (Kuru, 2011: 3-3-4). Farklı bakış açılarına rağmen, sekülerlik veya sekülerleşme kavramının tanımına ilişkin genel yaklaşım, dinin bireyin günlük hayatında temel belirleyen güç olmaktan uzaklaşması¹ ya da devlet, ekonomi, bilim gibi alanların dini kurum ve normlardan uzaklaşması, şeklindedir (Casanova, 2007: 101). Toplumsal ve kültürel alanın dinin egemenlik alanından çıkması ise sekülerleşme sürecini ortaya çıkarır (Keyman, 2007: 217).

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, sekülerizmin de tıpkı laiklik gibi tek bir tanımı ya da modeli yoktur. Toplumsal yapı ve kültürel çeşitlilikler farklı sekülerizm tanımı ve uygulamalarını da beraberinde getirmektedir (Göle, 2014b: 11).

Bu sürecin büyük oranda 15. yüzyıldan itibaren ticaret, bilim ve teknolojide yaşanan hızlı dönüşüm ve bunların sonucunda ortaya çıkan kentler ve kentleşmeyle başladığı söylenebilir (Erdoğan, 2016: 75-79; Sencer, 1983: 561). Sekülerleşme tezi fiili olarak 16. yüzyıldaki Hıristiyan (Protestan) Reformasyonu’na dayanmakta ve kiliselerin iktisadi gücüne, yani mülkiyet hakkına dokunmayı ifade etmektedir. Casanova, bu gelişmeden itibaren sekülerleşmenin “kişilerin, eşyaların, işlevlerin, anlamlarını dini alandaki geleneksel yerlerinden seküler alanlara ‘geçiş’, taşınması ya da yer değiştirmesi” için kullanıldığını belirtmiştir (Casanova, 2007: 21).

Sekülerizmi laiklikten ayıran en önemli yanı hukuksal bir yaklaşım olmaktan öte toplumsal dönüşüme ilişkin olması ya da birey ve devlet arasındaki ilişkinin ötesinde toplumsal yaşamın pek çok alanına ilişkin düzenlemeleri kapsamıdır. Nitekim Ahmet Arslan sekülerizmin laiklikten farklı olarak insanın ekonomik, sosyal ve kültürel hayatının da dinsel etkiden ve sembollerden kurtarılması anlamına geldiğini ifade etmiştir (Arslan, 1996: 55).

4. Osmanlıdan Türkiye’ye Laiklik ve Sekülerizmin Serüveni

Türkiye’de bugün hala tartışılmaya devam eden laiklik ve sekülerizm kavramları arasındaki farkların ve bunların birbiri yerine kullanılma nedenlerinin uzun bir tarihsel geçmişi vardır. Aslında her iki kavramın birbirine yakın anlamları vardır; iki kavram arasındaki karışıklık büyük oranda bu yakın anlamlılıktan kaynaklanmaktadır. Talip Küçükcan bu karışıklığı şu şekilde ifade etmiştir:

“Popüler dilde birbirinin yerine de kullanılan bu kavramlar arasındaki nüansa işaret etmek bakımından bunu söylemek mümkündür: Laiklik kavramı sistemsel, yapısal ve kurumsal bir anlam ifade eder. Sekülerlik kavramı ise daha çok dinî hayattaki bir dönüşüme, dinin toplumsal alandaki rolünde görülen bir değişime ve bir tür dünyevileşmeye işaret etmektedir” (Küçükcan, 2005: 118).

Akademik çalışmalarda kavramların birbirinin yerine kullanılması Tanzimat Dönemi’ne ilişkin çalışmalarda sıklıkla görülmektedir. Özellikle İngilizce metinlerde, sekülerizm olarak kullanılmış olmasına rağmen Türkçeye -istisnalar hariç- laiklik olarak çevrilmiştir.

Akademik metinlerde birbirinin yerine kullanılan her iki kavram, gündelik hayat ve siyaset alanlarında çoğunlukla laiklik olarak ifade edilmektedir. Gerek basında gerekse politik hayatta sıklıkla laikliğin kullanılması, sekülerizmin aksine geniş toplumsal kesimler tarafından bilinmesini etkilemektedir.

Türkiye’de laikleşme/sekülerleşmenin de dahil olduğu modernleşme süreci, kurucu kesim tarafından yeniymiş gibi sunulsa da, yerli ve yabancı pek çok bilim insanının üzerinde ittifak ettiği gibi, Osmanlı modernleşmesinin bir devamı olduğunu söylemek daha doğru bir yaklaşım olur. Osmanlı modernleşmesi denildiğinde de 19. yüzyıl, modernleşmenin kapsamı ve etki alanı açısından kendinden önceki süreçten ayrı bir yere oturtulmaktadır. Bu yüzyılda sürdürülen siyasal program ve reform süreci, kendi döneminin çok ötesinde Cumhuriyet kadroları üzerinde ciddi etkiler yaratmış ve bunun sonucu olarak laiklik, yeni dönemin asker ve sivil bürokrasisi ile siyasetçilerinin gayretiyle yeni rejimin ideolojik aracı haline dönüşmüştür (Mert, 1994: 95). Cumhuriyet dönemi laikliğin ortaya çıkışında,

¹ Sekülerizme dair yaklaşımlar için bkz. Volkan Ertit’in hayli kapsayıcı olan **Sekülerleşme: Dinden Uzaklaşmanın Hikayesi** (Ankara: Liberte Yayınları, 2014).

19. yüzyılla özdeşleşmiş olan Tanzimat Fermanı'nın özel bir yeri vardır. Ferman, büyük oranda Avrupa devletlerinin baskısını savuşturmak için hazırlanmışsa da, ilk kez Osmanlının Müslüman-Gayrimüslim teb'anın eşitliği konusunda önemli bir adım attığı için önemli sayılmaktadır (Mertcan, 2013: 237). Bu değişiklik aynı zamanda Müslümanların hak ve hürriyetlerine karşı gayrimüslim topluluklar lehine düzenlemeler içerdiği için kritik bir adım olarak kabul edilmiştir (Kandiyoti, 2016: 19; Dressler, 2015: 512)). Niyazi Berkes (2016), çeşitli iç ve dış koşulların Osmanlıyı Tanzimat'la birlikte yeni bir sürece soktuğunu, bunun sonucunda laikleşme yolunda adımlar atmaya zorladığını savunmuştur. Berna Turam da (2007) tıpkı Berkes gibi Tanzimat Fermanı'nın Türk laiklik serüveninde önemli bir kırılmaya yol açtığını, din ve din dışı unsurlar arasındaki ilk ayrışmayı başlattığını belirtmiştir. Binnaz Toprak da (2014), özellikle hukuk ve eğitim alanında Tanzimat'la başlayıp on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında hızlanan modernleşme sürecini laikleşme yolunda atılan adımlar olarak değerlendirmiştir (Küçükcan, 2005: 13). Aynı görüşü Gülce Tarhan ve Ahmet Kuru da savunmaktadır (Tarhan, 2011: 10; Kuru, 2011: 207; Çavuldak, 2017: 52-53). Sakallıoğlu (1996) eğitim, hukuk ve askeri bürokrasi alanında yapılan reformları sekülerleşme olarak adlandırırken. Markus Dressler (2015), bu dönemi sekülerleşmenin erken dönemi olarak değerlendirmiştir.

Tanzimat ile özellikle hukuk ve eğitim alanında laik/seküler bir sürecin başladığına ve bürokrasiyi işgal edenlerin büyük çoğunluğunun seküler olduğuna ilişkin neredeyse tam bir mutabakat vardır. Şerif Mardin de bu dönemde yaşanan gelişmelerin sekülerlik yolunda atılan adımlar olduğunu ifade eder:

“Bir dönem ulema hiyerarşisinin tepesinde yer alan Şeyhülislam, dini ve seküler politikalar arasında köprü kuran güçlü bir figürdü. Tanzimat sırasında, ulemanın bulunduğu mevkilerin çoğu yavaş yavaş seküler devlet çalışanları tarafından doldurulmaya başladı. Belki bundan da önemlisi, seküler çalışanların işgal ettiği çoğu mevkinin yapı ve işlev bakımından değişmesiydi. İdari görevlerin yanı sıra adli işlevleri yerine getiren kadılar, yetkilerinin idari boyutunun başkaları tarafından devralındığını gördüler; 1859'dan sonra, seküler müfredatın ağırlıklı olduğu Mekteb-i Mülkiye'de eğitim gören insanlardı bunlar. İslami eğitim kurumlarında mevcut İslami bilgi haznesi çerçevesinde eğitim veren ulemanın yerini, yeni kurulan Tanzimat okullarında yeni bir bilgi haznesi ve öğrencilerle daha gayrişahsi yeni bir ilişki biçimi çerçevesinde ders veren öğretmenler alıyordu” (Mardin, 2013b: 44-45).

Mardin'in laiklik yerine sekülerlik kavramını kullanması hayli önemli ve doğrudur. Zira Cumhuriyet'in ilanından sonra laiklik meselesi hukuksal tanımlarla veya kanunlar aracılığıyla belirlendiğinden, sekülerlikte olduğu gibi toplumsal olmanın ötesinde hukuksaldır. Ancak, Mardin, yukarıda aktardığımız kısımda hukuksal yaklaşımdan ziyade toplumsal bir dönüşümden bahsetmektedir; bu yüzden “sekülerlik” kavramının kullanılması daha doğrudur. Ayrıca, 19. yüzyıl Fransız anayasal pratiğine dayanan laikliğin, 1905'te devletin kiliseyle tam ayrışmasıyla Fransa'da başarıya ulaşmış olduğunu düşünürsek (Mardin, 2013a: 35), Tanzimat Dönemi için sekülerlik kavramını kullanmak daha yerinde olacaktır.

Tanzimat sürecinin II. Abdülhamit'in tahta çıkmasıyla birlikte kesintiye uğradığı düşüncesi genel kabul görse de, bu dönemde de laik eğitim kurumlarının açılmaya devam ettiği görülür. Bu yıllarda dinin daha baskın görünmesinin nedeni, dönemin düşünce dünyasını etkilemiş olan Genç Osmanlıların tutumuna bağlanabilir. Bu yeniler Tanzimatçılardan farklı olarak modernleşme ve İslami kimliğin bir arada sürdürebileceğini savunmuşlardır. Bu da onların İslamcılıkları yanında modernleşmeci bir taraflarının da olduğunu gösterir ki, Ahmet Kuru'nun Şerif Mardin'den aktardığı “kısmen İslami kimlikleri vardır” yaklaşımı bunu doğrular niteliktedir (Kuru, 2011: 203). Dini söylemin görece Tanzimat Dönemi'ne göre öne çıkmasına rağmen anayasada tüm tebaanın herhangi bir ayırım gözetilmeksizin Osmanlı sayılacağı, dahası dini aidiyete göre herhangi bir ayırım yapılmayacağı belirtilmiştir (Tarhan, 2011: 1).

Mardin aynı zamanda, 1908'den sonra Jön Türkler'in [İTC] İslam kültürünün sembolik unsurlarını, genel politik hattıyla uyumlu olduğu sürece kullandığını, ancak uygulamalarında Tanzimat Dönemi'ndeki örtük sekülerleşmenin bu dönemde kısmen daha belirgin hale geldiğini belirtmiştir (Mardin, 2013b: 57). İslam'la olan bu bağın Jön Türklerle beraber zayıfladığını, Atatürk ile birlikte tamamen koptuğunu söylemesi bir anlamda laikleşme sürecinin aşamalarını göstermektedir.

Jön Türklerin ilk siyasi örgütü olan İttihat ve Terakki Cemiyeti [İTC], iktidarları boyunca Osmanlı modernleşmesinin önünde engel olarak gördükleri ulemaya ve onların etkinlik alanına

müdahale ederek zayıflatma yönünde hareket etmişlerdir (Tarhan, 2011: 11; Dressler, 2015: 514). Özellikle hukuk, eğitim ve vakıfları dini alanın dışında konumlandırılarak laikleştirmişlerdir (Duman, 2010: 293). 1916 yılında şeyhülislamın hükümet kabinesinden çıkarılması ve şeriat mahkemelerinin Adliye Nezareti'ne bağlanması bunu destekleyen önemli adımlar olmuştur (Kuru, 1998: 211; Reed, 1954: 269). Cumhuriyet öncesi laikleşme sürecinde atılan en önemli adımlardan biri 1917 yılında çıkarılan Hukuk-u Aile Kararnamesi olmuştur. Kararnameyle devlet, evliliklerin kayıt altına alınmasını zorunlu kılmış ve kadına da boşanma hakkı verilmiştir (Mardin, 2013b: 57).

Ahmet Rıza, Ziya Gökalp gibi İTC'nin önde gelen ideologları milliyetçilik, pozitivizm ve merkezîyetçilik gibi kavramların Osmanlı düşünce dünyasında etkili olmasına yol açmış, bu da radikal laik fikirlerin ortaya çıkmasını tetiklemiştir (Kuru, 1998:211).

İTC'nin kendi iktidarı döneminde uygulama fırsatı bulamadığı, ancak o dönem entelektüelleri arasında tartışılan pek çok laiklik adımı Kemalistler tarafından atılmıştır (Kuru, 2011). Zira Kemalistler, hayata geçirmek istedikleri modern ve Batılı değerlerle hemhal olmuş yeni bir toplumsal yapı önünde Osmanlıdan beri engel olarak dini görmüşlerdir. O nedenle, ilk ve öncelikli olarak toplumun sekülerleştirilmesi hedeflemişler, (Keyman, 2007: 221) bu bağlamda bununla ilgili uygulamalarda radikal davranmışlardır.

Yeni rejim halifeliği kaldırdıktan sonra attığı pek çok adımla devlet düzenini kanunlar yoluyla laikleştirirken, toplumsal yapıyı da dinin etki alanını sınırlandıracak şekilde dönüştürmeye çalışmıştır. Ancak bu aşamadaki adımlar, döneme ait kimi kaynaklarda hala sekülerleşme olarak ele alınmıştır. Örneğin Şerif Mardin (2013), 1924'ten itibaren radikal bir biçimde sürdürülen laikleştirici adımlar silsilesini sekülerleşmenin devamı olarak değerlendirmiştir. Mardin'in konuya ilişkin diğer çalışmalarında ise bu döneme dair tespiti laiklik ya da sekülerlik biçiminde de aktardığı bilinmektedir. Yine Mardin (2013), Türkiye'de Din ve Siyaset adlı çalışmasında, 1920'ler ve 1930'lar boyunca gerçekleştirilen reformları laiklik veya sekülerlik yolunda atılan adımlar olarak değerlendirmiştir. Nilüfer Göle ise (2017) bu dönem atılan adımları devlet alanını düzenleyen bir laiklik olarak tarif etmiştir. Göle ayrıca Cumhuriyet'in siyasal seçkinlerinin diğer hiç bir Müslüman ülkede görülmeyen bir biçimde radikal bir laikliği hayata geçirdiğini, dahası bu motivasyonun çoğu zaman demokrasinin önünde olduğunu ifade etmiştir (Göle, 2011c: 64). Gerçekten de 1925'ten itibaren devlet, dozu artan bir biçimde dini kamusal alandan hızla uzaklaştıracak pek çok adım atmıştır. Saltanatın kaldırılmasıyla başlayan ve diğer pek çok alanda devam eden modernleşme adımlarıyla aslında yapılması istenen; sekülerleşmeye yönelik hazırlık yapmak ve bu hedefle yollarına engel görülen dini sembollerini olabildiğince gündemden çıkarmak olmuştur (Keyman, 2007: 222). Aynı yıl patlak veren Şeyh Sait İsyanı'nın bu dönüşüme oldukça önemli bir katkısı olmuştur. Binnaz Toprak, bu tarihten sonra Batı'daki laiklikten farklı bir laiklik anlayışı sürecine girildiğini, böylece din ve devletin birbirinden ayrılması anlamına gelen laikliğin Türkiye'de farklı şekilde geliştiğini söyler. Din ve devletin İslam'da birbirinden ayrılmasının zorluğunu dile getiren Toprak, bundan dolayı dinin devletin denetimi altına alınması yoluna gidildiğini belirtir (Toprak, 2014: 395). Bunun sonucu olarak Türkiye'de uygulanan laiklik tam manasıyla yerel özellikler barındırmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin laiklik anlayışı kendisine en yakın olan Fransa'dakinden daha farklı özellikler içermektedir. Zira Fransa, laikliğin en temel ilkelerinden biri olan din ve devletin ayrılığı meselesini büyük oranda gerçekleştirmiş, devlet din konusunda tarafsız bir konuma çekilmiştir (Mardin, 2013a: 35). Türkiye'de ise Tunaya'nın deyimiyle (1991) laiklik prensibi, hiçbir zaman din ve devletin mutlak ayrılığı biçiminde olmamış, din devletin kamusal bir hizmet olarak benimsediği bir alan olmuştur.

Ancak Osmanlıdan Cumhuriyet'e dini alana ilişkin atılmış her türlü adımın laiklik tanımı içinde değerlendirilmesi gerektiği bir gerçeklik olarak durmaktadır. Türkiye'nin din-devlet ilişkilerinin tarihsel serüvenine bakıldığında halkın neredeyse sürecin hiçbir aşamasında bir özne olarak yer almadığı görülmektedir. Dini alana dair pozitif ya da negatif her türlü düzenleme dönemin egemenleri tarafından yukarıdan müdahaleler ile gerçekleştirilmiştir. Gerek Osmanlıda gerekse Cumhuriyet'te bu tezi destekleyecek hayli somut örnek vardır. Cumhuriyet kadroları ulemayı neredeyse bütün tarihi boyunca devlet denetimine sokarak bürokrasiye dahil eden Osmanlı gibi (Sakallıoğlu, 1996: 234) İslam'ı bürokratik alan içerisinde kontrol altında tutmuştur. Bu nedenle de bizde ulema neredeyse tarihinde hiçbir zaman kendi alanına ilişkin yapılan değişimlere karşı duramamış, edilgen bir konumda kalmıştır (Tarhan, 2011: 12-13).

Sonuç olarak, her iki kavramın çoğu zaman bir arada veya birbirinin yerine kullanıldığı sıklıkla görülmektedir. Bu da aslında Volkan Ertit'in iki kavramın Türkiye'de gerek basında gerekse akademik dünyada yerli yerinde kullanılmadığı iddiasını güçlendirmektedir (Ertit, 2014: 52-57) .

4.1. Ulus-Devlet ve Laiklik-Sekülerizm İlişkisi

I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti elindeki toprakların büyük kısmını kaybetmiş, egemenlik alanı neredeyse bugünkü Anadolu coğrafyasıyla sınırlanmıştı. Mustafa Kemal, savaş sonrası Osmanlı egemenliğini büyük oranda yok sayan Sevr Antlaşması'na karşı, Anadolu'da başlamış olan direnişin başına geçerek yurt çapında önemli bir gücü harekete geçirmiştir. Bu sırada, siyaseten istediklerini gerçekleştirene kadar çeşitli toplumsal ve siyasal kesimlerle ittifak yapma konusunda pragmatist bir siyaset takip etmiş, özellikle kongreler sürecinde İttihatçıların dini önderlerini sürece katma siyasetini sürdürmeyi ihmal etmemiştir (Zürcher, 2016: 222). Ayrıca, hayli kalabalık bir nüfusa sahip olan Kürtleri bu sürece katarken dini söylemler kullanmayı tercih etmiş, her fırsatta verilen mücadelenin saltanatı ve halifeyi kurtarmak üzere sürdürüldüğünü belirtmiştir (Ak, 2015: 589-590).

Nisan 1920'de Damat Ferit'in yeniden sadrazam olmasıyla, Mustafa Kemal başta olmak üzere, Anadolu direnişini örgütleyenlerle ilgili vatan haini olduklarına dair bir fetva çıkartılmıştır. Bu fetvaya karşı Mustafa Kemal ve arkadaşları Ankara Müftüsünün bir fetvasıyla karşılık vermişlerdir (Ak, 2015: 227-228; Jenkins, 2008: 86). Din üzerinden sürdürülen rekabet 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının cuma gününe denk getirilmesiyle daha bir görünür kılınmıştır. Meclis, Hacı Bayram Camii'nde okunan ezanla açılmış, dahası Ankara Müftüsü, verilen mücadelenin halifelüğün esaretten kurtarılmasına yönelik olduğunu, bunun için de her türlü mücadelenin verilmesi gerektiğini belirten bir fetva çıkarmıştır (Davison, 2002: 228-29; Ahmad, 2008: 101). 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasına rağmen halifelığe dokunulmamasını, dahası 17 Kasım'da Abdülmecid Efendi'nin ülkenin yeni halifesi olarak mecliste seçilmesini de bu açıdan değerlendirmek yanlış olmayacaktır (Ahmad, 2008: 102). 1923 seçimlerine ertesini yıl alınacak radikal kararların aksine Halk Fırkası beyanamesinde Halifelik makamının İslam milletleri için ne kadar önemli bir kurum olduğunu belirterek girmiştir (Tunaya, 1991: 169).

Millî Mücadele boyunca buna benzer pek çok adımın atıldığı, en azından dine yeni rejimin temelleri atılırken sıklıkla baş vurulduğu somut pek çok olayda görülmüştür. Davison'un Mustafa Kemal'in bahse konu olan dönemde rejimin inşasının henüz tamamlanmaması nedeniyle Türk-İslam sentezi bir yönelime sıcak baktığını söylemesi bu iddiaları destekler niteliktedir (Davison, 2002: 243). Ahmet Yaşar Ocak da (2016) Mustafa Kemal'in 1924'e kadar İslam'ı yücelten bir dil kullandığını, Millî Mücadele'yi büyük ölçüde İslamcı ideolojiyi kullanarak sürdürdüğünü ifade etmiştir.

Ümit Cizre Sakallıoğlu Cumhuriyet'in erken döneminde İslam ile iki yönlü bir ilişki kurulduğunu, politikaların buna göre şekillendiğini söyler. Bir yandan din belirli politikalarla baskı altında tutulurken diğer yandan hedeflenen laiklik ile İslami semboller harmanlanmaya çalışılmıştır. Sakallıoğlu (1996), onları bu ikiliğe, laik ulusalcılığın tarihsel dayanaktan yoksun olmalarını düşüncelerinin ittiğini söyler. Osmanlıdan itibaren modernleşme sürecinin halktan gelen talepler yerine önce aydınlar, Cumhuriyet döneminde ise asker ve sivil bürokrasi eliyle gerçekleştirildiği gerçeği göz önünde tutulursa, yapılan tespitlerin hiç de yanlış olmadığı anlaşılacaktır.

Mustafa Kemal, siyasal hedeflerine ulaşabilmek adına pragmatist davranmaktan geri durmamış, dönemin ruhuna uygun adımlar atarak ittifaklar kurmuştur. Bunları yaparken farklı kesimlerin desteğini alacak bir siyaset yolu takip etmiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, sürdürülen mücadelenin saltanat ve halifelik kurtarmaya dönük olduğunu söylerken, diğer taraftan Alevi kanaat önderleri ve Bektaşî tarikatının desteğini de alacak politikalar yürütmekten geri durmamıştır (Zürcher, 2016: 228).

Bu pragmatist tutuma rağmen Kemalistler ulus-devlet inşası sürecinde biri etnik diğeri de dini olmak üzere iki ana kimliğin daha baskın olmasını tercih etmişlerdir. İmparatorluğun çok dinli ve etnisiteli yapısından sonra yeni devlet de bu çokluğu bir risk olarak görmüş, etnik açıdan Türk dini açıdan ise Sünnî İslam'ı öne çıkarmıştır. Bundan dolayı sekülerleşme/laikleşme pratikleri Sünnîlik ekseninde yürümüştür. Bu yolda hayata geçirilen adımların hiçbir yerinde, örneğin İslam dairesi içinde kendilerini tanımlayan Alevilere dönük bir adım yoktur (Göle, 2014b: 16). Ancak şunu da ilave etmek gerekir ki Sünnî İslam'ı da kendi haline bırakmamıştır. Belki de bu, ulus devlet inşa sürecinin daha başından itibaren planlı bir politikanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Gayrimüslimlere veya Alevilere yönelik ilgisizliğin yanında devlet, en baştan itibaren Sünnî İslam'ı da anayasal ve kurumsal yolları da

kullanarak kontrol altında tutmayı amaçlamış, (Keyman, 2007: 225) bunda da uzun süre başarılı olmuştur.

Milli Mücadele yıllarında dinle kurulan yakın ilişki, Cumhuriyet'in ilanından sonra da aynı tonda olmasa da sürdürülmüştür. Yeni devlet özellikle gayrimüslim toplulukların büyük oranda tasfiye edilmesiyle dini açıdan homojenleştirilmiş, ancak etnik açıdan Lazlar, Çerkezler ve Kürtlerle çeşitliliği sürdürmüştür. Cumhuriyet yöneticileri bu çeşitliliği homojenleştirmek için yatay ve dikey olarak toplum içinde örgütlenmiş olan İslam'ı, inşa edilmeye çalışılan kimlik için "tutkal" olarak kullanmayı uygun görmüşleridir (Ak, 2015: 577).

5. SONUÇ

Laiklik ve sekülerleşme kavramları, modernleşmeyle birlikte din-devlet ilişkilerinin tanımlanmasında ve dinin kamusal alandaki konumunun belirlenmesinde bir kez daha tartışılmaya başlanmıştır. Sekülerlik kavramı, Türkiye'de son zamanlara kadar laiklik kavramına göre görünürlüğü az olan bir sözcüktür. Akademik çalışmalarda, 19. yüzyıl reformlarını tanımlamada hem laiklik hem de sekülerlik kavramları kullanılmıştır. Yabancı akademik çalışmalarda ise, aynı dönemdeki dönüşümler hukuksal alanla sınırlandırılmayıp daha geniş alanları kapsadığı için sekülerlik kavramı kullanılmıştır. Ancak bu çalışmalardaki sekülerlik sözcüğü, istisnalar hariç tutulursa, Türkçeye laiklik olarak çevrilmiştir.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki reformların tanımlanmasında ise daha çok laiklik sözcüğünün kullanıldığı görülür. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin mutlak iktidarı döneminde, hukuk ve eğitim alanında atılan adımlar, sekülerlik-laiklik ikilemini anlamak bakımından oldukça önemli ipuçları içerir. Bu dönemde hazırlanan kanunlar ve kamusal alanı düzenlemeye yönelik adımlar içerik olarak laiklik kavramının özüne daha yakın durmaktadırlar.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte iki yüz yıllık modernleşme sürecinde yeni bir aşamaya geçilmiştir. Cumhuriyet'in kurucu kadrosu, hedeflediği toplumsal yapıyı inşa etmek için dini alanı da kapsayacak biçimde yeni düzenlemelere girişmiştir. Özellikle 1924 yılı ve sonrasında başlayan laikleşme çabalarına, farklı toplum kesimleri zaman zaman direnmeye çalışmışsa da, laiklik, Tek Parti dönemi boyunca Cumhuriyet modernleşmesinin vazgeçilmez ilkesi olmaya devam etmiştir. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra durum değişmiş, siyasal liberalleşme dini alanı da etkilemiş, devlet de aynı şekilde dini alana daha ılımlı yaklaşmaya başlamıştır. Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 sonrasında laiklik açısından fiili bir geri dönüş yaşanmamışsa da, din kamusal alanda kendine daha fazla hareket alanı bulmuştur. Buna rağmen laiklik ilkesi resmi devletin vazgeçilmez ilkesi olmayı sürdürmüştür.

Neredeyse bütün bir Cumhuriyet tarihi boyunca hayati derecede önemli kabul edilen laiklik kavramı, dinin siyasal arenada fazla görünür olduğu son dönemlerde yeniden tartışılmaya açılmıştır. Ancak bu tartışmaları daha çok siyasi düzlemde ele almak ve şaşalı gürlütüsüne rağmen toplumsal hayattaki belirleyiciliği her geçen gün azalan dini argümanları söylemsel boyutta yorumlamak gerekiyor. Böyle bir bakış açısı, laikliği katı şekilci kurullarla sürdürmeye çalışan yerleşik düzenin ve bu düzene sınırlı ve çağın gerçeklerinden uzak bir vizyonla karşı koyan dinci muhafazakarlığın yaklaşımlarının yetersizliğini ortaya koymak açısından da önemlidir. arasin laiklik kavramını sekülerleşmenin arttığı söylenebilir. Bu bağlamda önümüzdeki süreçte siyasal söylemin bir sonucu olarak laiklik, toplumsal hayatın şekillenmesinde sekülerleşme kavramının daha fazla tartışılacağı bir dönemin başlayacağını söylemek mümkündür. Kaçınılması mümkün olmayan bu tartışmalarda konuya ilişkin tarihsel dinamiklerin akılda tutulması ve güncel duyarlıklar ile arada analitik köprüler kurulması toplumsal barış sağlama ve anlamlandırma kapasitesini yükseltmede kritik öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

Ahmad, F. (2008). Bir Kimlik Peşinde Türkiye, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Başgil, A. F. (2016). *Din ve Laiklik*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul.

Berkes, N. (2016). *Teokrasi ve Laiklik*,: YKY, İstanbul.

- Berna T. (2007). *Between Islam and the State*, Stanford University Press, California.
- Casanova, J. (2014). *Modern Dünyada Kamusal Dinler*, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya.
- Çaha, Ö. (2008). *Bitmeyen Beraberlik Modern Dünyada Din ve Devlet*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Davison, A. (2002). *Türkiye’de Sekülerizm ve Modernlik*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ertit, V. (2014). *Sekülerleşme Dinden Uzaklaşmanın Hikayesi*, Liberte Yayınları, Ankara.
- Göle, N. (2011). *Melez Desenler İslam ve Modernlik Üzerine*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Göle, N. (2014). *Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Gözaydın, İ. (2013). *“Religion, Politics and the Politics of Religion in Turkey*, Liberal Institute, Berlin.
- İnsel, A. (2014). *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Jenkins, G. (2008). *Political Islam in Turkey Running West, Heading East?*, New York.
- Karpat, K. (2001) *The Politicization of İslam: Reconstructing Identity, State, Faith and Community in the Late Ottoman State*, Oxford University Press, Oxford and New-York.
- Mertcan, H. (2013). *Bitmeyen Kavga Laiklik: Türkiye’de Din-Devlet-Diyanet*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Kuru, A. T. (2011). *Pasif ve Dışlayıcı Laiklik ABD, Fransa ve Türkiye*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş. (2013). *Türkiye, İslam ve Sekülerizm “Bütün Eserleri 10-Makaleler 5*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş. (2013). *Türkiye’de Din ve Siyaset Makaleler 3*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mert, N. (1994). *Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış-Cumhuriyet Kurulurken Laik Düşünce*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Ocak, A. Y. (2016). *Türkler, Türkiye ve İslam: Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Zürcher, E. J. (2016). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Dergiler:

- Ak, G. (2015). “Kemalizm’de Laiklik-İslam Birlikteliğinin Milliyetçilik Üzerinden Düalist Akdi”, *AÜSBF Dergisi*, 70 (3): 571-606.
- Arsel, İ. (1959). “Din ve Devlet Ayrılığı”, *AÜSBFD*, 16(1): 166-177.
- Arslan, A. (1996). “Türk Laikliği ve Geleceği Üzerine Bazı Düşünceler”, *Liberal Düşünce Topluluğu*, 1 (1): 54-76.
- Cavuldak, A. (2017). “Demokratik Laikliğin Meşruiyeti”, *Birikim Dergisi*, s. 333-334: 47-55.
- Dressler, M. (2015). “Rereading Ziya Gökalp: Secularism and Reform of the Islamic State in the Late Young Turk Period” *Middle East Study*, 47: 511-531.
- Duman, M. Z. (2010). “Türkiye’de Laiklik Sorununun Siyasal Temelleri”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2): 284-303.
- Erdoğan, S. (2016). “Türkiye’de Laiklik”, *Eğitimde Laiklik Uluslararası Sempozyumu 16-17 Mayıs 2000*,): 75-80
- Göle, N. (2017). “Laiklik bir kimlik değil beraber yaşamının düzenlenmesidir”, *Birikim Dergisi*, s. 333-334: 19-31.
- Hurd, E. S. (2004). “The Policial Authority of Secularism in International Relations”, *European Journal of International Relations*, Vol.10 No:2: 235-262.
- Kara, İ. (2000). “Din ile Devlet Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18: 29-55.

Keyman, E. F. (2007). "Modernity, Secularizm and Islam: The Case of Turkey", *Theory Culture&Society*, 24 (2): 215-234.

Kılıçbay, M. A. (1994). "Laiklik ya da Bu Dünyayı Yaşayabilmek", *COGİTO*, s.I:16. ,

Mert, N. (1994). "Laiklik Tartışması ve Siyasal İslam", *COGİTO*, s. I, Yaz: 89-101.

Narlı, N. (1994). "Türkiye'de Laikliğin Konumu", *COGİTO*, s. I: 23-31.

Reed, H. A. (1954). "Revival of Islam in Secular Turkey", *The Middle East Journal*, 8, (3): 267-287.

Sakallıoğlu, Ü. C. (1996). "Parameters And Strategies of Islam-State Interaction in Republican Turkey", *International Journal of Middle East Studies*, 28 (2) : 231-251.

Tarhan, G. (2011). "Roots of the Headscarf Debate: Laicism and Secularism in France and Turkey", *Journal of Political Inquiry* 4 (4): 1-32.

Sencer, M. (1983). "Din ve Toplum", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. 2: 561.

Derleme kitaplar içindeki makaleler:

Toprak, B. (2014). "Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi", Kalaycıoğlu E., Sarıbay A. Y. (der.) *Türk Siyasal Hayatı: Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme* içinde, Dora Yayınları, Ankara, 389-401.

Jose C. (2007). "Rethinking Secularization: A Global Comparative Perspective", Peter B., Lori B. (der.) *Religion Globalization and Culture* içinde, 101-120.

Tr Dizin Dergilerde Yayımlanmış Covid-19 Ve Turizm İlişkisine Dair Çalışmaların Bibliyometrik Analizi

Bibliometric Analysis Of Studies Published In Tr Index Journals On The Relationship Of Covid-19 And Tourism

Fatime NASIROĞLU
Batman Üniversitesi
E-posta: fatimanasiroglu@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1668-0293

Rozerin AVCI
Batman Üniversitesi
E-posta: rozerinavci01@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1487-8944

Doç. Dr. S. Emre DİLEK
Batman Üniversitesi
E-posta: s.emre.d@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-7830-1928

DOI: 10.37154/cudes.2022.55

Article Info

Received: 26.05.2022
Accepted: 22.06.2022

Keywords: COVID-19, Pandemic, Tourism; TR Index, Bibliometrics

Abstract

With the COVID-19 epidemic, each discipline has associated its own domain with COVID-19, and many studies have been published in the last two years, both in national and international literature. In this process, tourism has made the impact of COVID-19 related to its theoretical and practical processes the main field of study. In this study, articles published in journals scanned in the TR index on the relationship between COVID-19 and tourism were analyzed bibliometrically. As of the end of April 2019 and 2022, 158 studies were reached as a result of the TR Index database search, and 81 studies were included in the analysis process, since 77 of these studies were not directly related to tourism. Within the scope of the analysis, ten criteria were evaluated, including the title and year of the article, the name of the journal, the type of article, the theme, the number of authors, the number of pages, the language of the article, the method used, and the data collection technique. However, a word cloud was created for the words in the titles of the articles. As a result of the research, it was understood that the published studies had multiple authors, were written in Turkish, and mostly secondary data were used with the qualitative method. In addition, it was concluded that the studies were often carried out under the themes of "sectoral impact and mobility" and socio-psychological themes.

Makale Bilgisi

Geliş: 26.05.2022
Onay: 22.06.2022

Anahtar sözcükler: COVID-19, Pandemi, Turizm; TR Dizin, Bibliyometri

Öz

COVID-19 salgını ile birlikte, her disiplin kendi etki alanı ile COVID-19'u ilişkilendirmiş ve gerek ulusal gerekse uluslararası yazında son iki yılda pek çok çalışma yayımlanmıştır. Bu süreçte turizm de kendi teorik ve pratik süreçleri ile ilgili COVID-19'un etkisini başlıca inceleme alanı haline getirmiştir. Bu çalışmada, COVID-19 ve turizm ilişkisine dair TR dizinde taranan dergilerde yayımlanmış makaleler bibliyometrik olarak analiz edilmiştir. 2019 ile 2022 yılı Nisan sonu itibarıyla TR Dizin veri tabanı taraması sonucunda 158 çalışmaya ulaşılmış, bu çalışmaların 77 tanesi doğrudan turizm ile ilgili olmadığından 81 çalışma analiz sürecine dahil edilmiştir. Analiz kapsamında makalenin başlığı ve yılı, derginin adı, makale türü, tema, yazar sayısı, sayfa sayısı, makalenin dili, kullanılan yöntem, veri toplama tekniği olmak üzere on kriter üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Bununla birlikte, makalelerin başlıklarında geçen kelimelere ilişkin kelime bulutu oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda yayımlanan çalışmaların çok yazarlı olduğu, 2020 yılında daha çok çalışma yapıldığı, Türkçe yazıldığı, nitel yöntem ile birlikte daha çok ikincil verilerin kullanıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca çalışmaların sıklıkla "sektörel etki ve mobilite" ile sosyo-psikolojik temalar altında gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

1. GİRİŞ

COVID-19, 2019 yılının son çeyreğinde tanımlanmayan bir hastalık olarak Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmıştır. 13 Ocak 2020'de 2019-nCoV olarak isimlendirilip daha sonra 12 Şubat 2020 itibarıyla COVID-19 olarak ismi değiştirilmiştir (Oran, B, B. (2020). Pandemi ilk başladığında deniz mahsulleri ve hayvan pazarında bulunanlarda tespit edilmiştir. Virüs başta Çin Eyaletleri olmak üzere tüm dünyaya yayılmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2022). COVID-19 dünya genelinde insanları etkileyen yeni bir virüs olup ateş, nefes darlığı, öksürük gibi belirtilerle ağır solunum, böbrek yetmezliğine ve ölüme neden olmaktadır. COVID-19 pandemisi hayati boyutlara ulaşmış ve dünya genelinde seyahat kısıtlamaları uygulanmış başka ülkelere yapılan uçuşlar durdurulmuş. Türkiye de seyahat sınırlaması getirilen ülkeler arasında yer almıştır. Bundan dolayı yurtdışına yapılan tüm uçuşlar iptal edilme durumunda kalmış, ülkenin tüm sınırları kapatılmıştır. Ülke içinde ise seyahatler belirli sürelerde yasaklanmıştır. Olağanüstü durumlarda 14 gün boyunca karantinaya uyma zorunluluğu ile birlikte seyahat izni verilmiştir (Kıvılcım, B. 2020). Türkiye'de ilk vaka 11 Mart 2020'de görülmüştür. Takip eden günlerde Okullar tatil edilmiş, halka açık kitlesel faaliyetler kısıtlanmış ve topluma açık alanlar belirli bir süre zarfında kapatılmıştır (TUBA, 2020). COVID-19 öncelikli olarak insanların hayatlarına etki eden ve dünya çapında ekonomik buhrana neden olan beşeri bir krizdir. COVID-19, ruhsal ekonomik, siyasal, kültürel alanların yanı sıra turizm endüstrisi açısından pek çok etkisi bulunmaktadır. Bu krizin birçok çalışan, işletme, destinasyon ve işkolunu etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir (Bahar ve İlal, 2020).

Salgın, virüse karşı alınan önlemlere ve etkenlere rağmen etkisini hâlâ devam ettirmektedir. Dünya genelindeki tüm devletler, sağlık mekanizmalarının çökmesi ve toplumsal ölümleri engellemek için şart olan halk sağlığı zaruretlerine cevap vermeye çalışırken, ekonomilerini sürdürmek ve riskli seviyelere varan işsizliği ve yoksulluğu engellemek arasında bir istikrar oluşturmaya çalışıyorlar. (Bağmancı, Kervankıran, 2020). 11 Nisan 2022 yılı itibarıyla dünya genelinde toplam 494.587.311 vaka, 6.170.283 ölüm Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından kaydedilmiştir. Türkiye'de ise 14.939.259 vaka, 98.311 ölüm gerçekleşmiştir.

Turizm sektörü pandemi boyunca yasaklardan en çok etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Çünkü dünya genelindeki tüm ülkeler seyahat kısıtlaması uygulamış, ülkelere giriş çıkışlar kapatılmış, uçuşlar durdurulmuş özetle bütün seyahatler yasaklanmıştır. Seyahat kısıtlamaları, spor etkinlikleri, fuarlar, kongreler tehir ve iptal edilmiştir. Bunun yanında bir dizi olumlu etkileri olmuştur; alternatif enerji kaynakları arama, hijyen ve sağlık, e-ticaret, tıbbi ikmal ve hizmetler, internet ağlarının kullanımı ve altyapısı, tarım vb. iyileşmeler meydana gelmiştir (TUBA, 2020).

Dünya Turizm Örgütü'nün yayınladığı verilere göre 2020 yılında -%73 oranında bir düşüş yaşanmıştır. Her 10 kişiden 7'si pandemi sürecinde seyahat kısıtlamaları ve güvenlik amaçlı seyahat edememiştir. 2020'de Dünya genelinde 402 milyon kişi seyahat etmiştir. Fakat turizm geliri 533 milyar dolara gerilemiştir. (UNWTO, 2020)

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yayınladığı verilere göre 2019 yılında toplamda 51,7 milyon kişi Türkiye'yi ziyaret etmiş ve 2018 yılına kıyasla %12. 1'lik bir yükselme görülmüştür. 2019 yılında Türkiye'den ülke dışına turistik faaliyet amacıyla 9. 6 milyon kişi ülke dışına seyahat etmiştir. COVID-19 salgınının etkisiyle 2020 yılında bir önceki yıla göre %69.14'lük oranda bir azalma görülmüş toplam Türkiye'yi ziyaret eden turist sayısı 15. 9 milyon olmuştur. 2021 yılında ise iyileşmeler ve seyahat kısıtlamalarının kısmen kaldırılması ile birlikte turist sayısında bir artış gözlemlenmiştir. Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı 30.038.961 olarak kayda geçmiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022).

Bu araştırma, COVID-19 ile turizm arasındaki ilişkiyi ortaya koymak bağlamında ele alınmıştır. COVID-19 başlangıç süresinden itibaren hem ulusal hem de uluslararası literatürde pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada ise Türkiye'de ki çalışmalar dikkate alınarak TR dizin dergilerde yer alan makaleler incelenmiştir. COVID-19 salgını ile birlikte, her disiplin kendi etki alanı ile COVID-19'u ilişkilendirmiş ve gerek ulusal gerekse uluslararası yazında son iki yılda pek çok çalışma yayımlanmıştır. Bu süreçte turizm de kendi teorik ve pratik süreçleri ile ilgili COVID-19'un etkisini başlıca inceleme alanı haline getirmiştir. Bu çalışmada, COVID-19 ve turizm ilişkisine dair TR dizinde taranan dergilerde yayımlanmış makaleler bibliyometrik olarak analiz edilmiştir. 2019 ile 2022 yılı Nisan sonu itibarıyla TR Dizini veri tabanı taraması sonucunda 158 çalışmaya ulaşılmış, bu

çalışmaların 77 tanesi doğrudan turizm ile ilgili olmadığından 81 çalışma analiz sürecine dahil edilmiştir. Analiz kapsamında makalenin başlığı ve yılı, derginin adı, makale türü, tema, yazar sayısı, sayfa sayısı, makalenin dili, kullanılan yöntem, veri toplama tekniği olmak üzere on kriter üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Bununla birlikte, makalelerin başlıklarında geçen kelimelere ilişkin kelime bulutu oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda yayımlanan çalışmaların çok yazarlı olduğu, 2020 yılında daha çok çalışma yapıldığı, Türkçe yazıldığı, nitel yöntem ile birlikte daha çok ikincil verilerin kullanıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca çalışmaların sıklıkla “sektörel etki ve mobilite” ile sosyo-psikolojik temalar altında gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

2. İLGİLİ LİTERATÜR

2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 virüsü, turizm sektöründe köklü değişikliklere sebep olmuştur (Yenişehirlioğlu ve Salha, 2019: 356). Turizm sektörü mevcut dalgalanmalardan hızlı etkilenen bir sektördür. COVID-19 (Yeni Koronavirüsü) virüsü tüm dünyayı etkisi altına alıp ülkelerin sosyal ve ekonomik yapısında değişikliğe neden olmuştur. Destinasyon imajı ve güvenlik algısı turistlerin bir bölgeyi tercih etmesindeki en önemli unsurlardan biri olmuştur. Koronavirüs salgını ülkeler için bir tehdit unsuru oluşturması sebebiyle turizm destinasyonlarına yönelik imaj ve güvenlik algısında da bir takım değişikliklere yol açacağı düşünülmektedir (Kıvılcım, 2020: 17).

Turizm sektörü talep boyutuna göre meydana gelen gelişmelere olumlu veya olumsuz şekilde hızlı tepkiler veren dinamik bir yapıya sahiptir. Tüm dünyada ilgi ile takip edilmiş ve gerçekleştirdiği bölgelerde ciddi sayıda ziyaretçi akışı sağlamıştır. Ev sahibi ülkelerin gelir yaratıcı etkinlikleri ve destinasyonları eşsiz kılan çekicilikleri turizm sektöründen elde edilen gelirler sayesinde olumlu etki yaratmıştır. Terör saldırıları, siyasi olaylar, savaş, doğal afet, salgın hastalıklar gibi durumlar ise küresel çapta seyahat planların değişmesi, rezervasyonların iptali ve sınırların kapatılması turizm sektörü açısından birçok olumsuz sonuçlara yol açmıştır (Çıtak ve Çalış, 2020: 111).

COVID-19 pandemi dönemi sosyal ve kültürel etkileri ile ilgili çalışmalar çok geniş bir skalaya yayılmış olup, araştırılan alanlar ve kullanılan yöntemler bakımından büyük farklılıklar göstermiştir. Ulusal ve uluslararası literatürün büyük bölümü ekonomik büyüme ve turizm sektörleri arasındaki ilişkiye odaklanmışken; Ulusal literatürde temel olarak turizme ilişkin talep farklılaşması ve bu durumun ekonomik etkileri ile pandeminin makro-ekonomik parametrelere etkilerinin incelendiği tespit edilmiştir (Yavuz, 2022: 83).

Mann (2020) çalışmasında, COVID-19 pandemi dönemi farklı ülkeler için farklı etkilerin olacağını, 2020-2021 yıllarında ki büyümenin ve ekonominin oldukça yüksek derecede etkileneceğini söylemektedir. Üretim, tüketim ve ticaret bu üç veri lensi üzerinden değerlendirilerek her bir iş kolunun, sektörün şokunun ve toparlanmasının farklı olacağını belirtmektedir (Çıtak ve Çalış, 2020: 111). Semiz (2021), COVID-19 pandemi döneminde veri toplayarak kadınların kıtlık algılarına ilişkin yaptığı bir çalışmada gıda ürünlerinin plansız satın alma davranışı gösterilerek satın alındığını belirlemiştir. Ahmed vd. (2020), COVID-19 pandemi döneminde plansız satın almanın belirleyicileri olarak, kapanma korkusu, raflarda yiyecek ve temel ürünlerin kıtlığı, sınırlı gıda ve temel ürünlerin temini, akran etkisine bağlı satın almalar ve panik satın alma olduğunu açıklayan bir model ortaya koymuştur (Türkmen-Barutçu ve Bora-Semiz, 2021: 238).

Dünyanın önde gelen pazarlama araştırması firmalarından olan Mintel tarafından her yıl yayınlanan “tüketici trend” raporları 2018-2021 yılları için değerlendirilmiştir. 2019 yılından, pandeminin başladığı 2020 yılı ve günümüze kadar küresel tüketici trendlerinde ki değişimler ele alınarak pandeminin tüketici davranışları üzerindeki etkilerinin trendler üzerinde analiz edilmesi amaçlanmıştır. Mintel, 1972 yılından beri tüketiciler, pazarlar, yeni ürünler ve rekabet ortamlarına ilişkin analizleri küresel ve yerel ekonomiler için hazırlamakta ve yayınlamaktadır. Sunulan raporlarla tahmine dayalı analitikler ve uzman tavsiyeleri ile yöneticilerin daha doğru ve hızlı kararlar almalarına yardımcı olmaktadır (Okutan, Altunışık, Nart ve Mert, 2021: 177).

Almıaçık vd. (2021) ise küresel pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık ve umutsuzluk düzeylerinin kariyer gelecek algılarını nasıl etkilediğini incelemiştir. Analiz sonucunda, yılmazlığın kariyer-gelecek algılarını hem doğrudan hem de dolaylı olarak (umutsuzluk yoluyla) olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Umut düzeyinin kariyer-gelecek

algılarını olumlu yönde etkilediği; ancak psikolojik dayanıklılık ile kariyer geleceği algıları arasındaki ilişkide aracı bir rol oynadığı tespit edilmiştir (Topçuoğlu, 2022: 25).

Atay'ın (2020) çalışmasında seyahat acentalarının teknolojiyi ve sosyal medyayı çok iyi kullanan kişileri istihdama yönelmesi ve teknolojiyi iyi kullanabilen genç iş gücüne istihdam fırsatı sunması gerektiğini söylemiştir. Akıllı uygulamaların kullanılması ile dil sorunu da rahat aşılabilecek ve özellikle küçük işletmeler daha düşük maliyetle küresel pazarlara açılma fırsatı bulabilecektir. Atay (2020) aynı zamanda salgının ne zaman kontrol altına alınabileceği ve tedavisinin nasıl yapılabileceği henüz belirsizliğini korurken 2020 yılı yaz sezonu için iyimser olunamayacağı, turizm sektörü açısından 2020'nin kayıp yıl olacağını da ifade etmiştir. Acar (2020) yaptığı çalışmada ortaya koyduğu izlenimler COVID-19'un ülke ekonomilerinde etkileri uzun süre hissedilebilecek türden zararlar vereceği ve turizm sektörünün de bu zararlardan doğrudan olumsuz bir şekilde etkileneceği görüşündedir (İbiş, 2020: 96).

Köse (2020), mevcut araştırma alanlarını tespit etmek üzere ulusal yazındaki COVID-19'a dair çalışmaları bibliyometrik analiz ile incelemiştir. Araştırma kapsamındaki değerlendirmelere göre endüstriye yönelik destekler, sektörün bu kriz kapsamındaki uyum çabaları ve yabancı turistlerin ülkemize yönelik seyahat eğilimleri gibi konular, en fazla çalışılan konular olarak yer almaktadır (Üner, 2021: 181). Di Renzo vd. (2020)'nin, İtalya'da COVID-19 kapanma döneminde tüketicilerin beslenme alışkanlıkları ile zihinsel ve duygusal ruh hali arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmada katılımcıların büyük bir kısmının depresif bir ruh hali, endişeli duygular, hipokondri ve uykusuzluk yaşadığı tespit edilmiştir. COVID-19 döneminin pozitif psikolojik etkilerinin olduğunu sonucuna varılan çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Güler ve Haseki (2021), yemek yapmanın insanlara hem mutluluk ve rahatlama hissi verdiğini hem de mutfak etkinlikleri sayesinde psikolojik olarak zorlu COVID-19 karantina günlerinde kendi potansiyellerini fark ederek yaşamları hakkında daha geniş çıkarımlar yapabildiğini aktarmaktadırlar. Başka bir çalışmada ise, katılımcıların yaklaşık yarısının kendilerini daha iyi hissetmek adına yiyecek alımını artırdığı ortaya konulmuştur (Türkmen-Barutçu ve Bora-Semiz, 2021). Güler ve Günaylı (2021) ise ailelerin beslenme alışkanlıklarının ve davranışlarının değiştiğine vurgu yaparak, meyve-sebze tüketiminin, protein açısından zengin olan et ve bakliyat türü gıda tüketiminin ve bitki çayı tüketimlerinin belirgin şekilde arttığını, hazır gıda, paketlenmiş gıda ve atıştırmalık türü gıdaların satın alınmasının azaldığını, kızartma türü yemeklerden, karbonhidrat ve şeker açısından zengin yemeklerden uzak durulmaya çalışıldığını ifade etmektedirler.

Çolakoğlu vd. (2019) 2008-2018 yılları arasında yapılan bibliyometrik analiz COVID-19 ve turizm alanında yayımlanmış 31 lisansüstü tezi çeşitli parametreler kapsamında incelemiştir. Bu alanda yapılan ilk tez çalışmasının 2008 yılında olduğu, 2013-2016 yıllarında ise çalışmaların hız kazandığı görülmüştür (Akgöz ve Atalay, 2021: 27). Yenişehirlioğlu ve Salha (2020) 2020 Mayıs ayında uzaktan erişim ile yarı mülakat şeklinde 50 kişi ile turizm talep yapısındaki değişimi ölçümlemeye çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda turizm tüketicilerinin içerisinde bulunduğu yoğun güvensizlik ve sağlığa yönelik kaygıların olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle tatil planlarını ertelemek, iptal etmek veya kitle turizmi yerine temizlik, yemek, sosyal mesafe gibi unsurların tümüyle kişilerin kendi kontrol ettiği alternatiflere yöneldikleri tespit edilmiştir (Yavuz, 2022: 84).

3. YÖNTEM

Bibliyometri en kapsamlı tanımıyla istatistiksel ve matematiksel iletişim araçları kullanarak kitap, dergi, konferans bildirilerinin ve diğer yazılı iletişim araçlarının incelenmesini içeren nitel bir yöntemdir (Evren ve Kozak, 2014). Bu çalışmada 2019-2022 yılları arasında TR Dizin veri tabanında yer alan COVID-19 ve turizm, pandemi ve turizm anahtar kelimeleri kullanılarak daha önce yapılan çalışmaları analiz edilmiştir. Analiz kapsamında makalenin başlığı ve yılı, derginin adı, makale türü, tema, yazar sayısı, sayfa sayısı, makalenin dili, kullanılan yöntem, veri toplama tekniği şeklinde olmak üzere on temel kriter ele alınmış ve analiz edilmiştir. Bu kriterlere uygun olarak sıklık dereceleri ortaya konulmuştur. Araştırmanın derlenmesi, sınıflandırılması ve bulunan sonuçların bibliyometrik analiz ile yapılması amaçlanmıştır. 2019 ve 2022 yılları arasında yazılan makalelerin incelenmesinin nedeni salgının 2019'da başlayıp güncelliğini hâlâ korumasıdır. 2019 ile 2022 yılı Nisan sonu itibarıyla TR Dizin veri tabanı tarama sonucu 158 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu süreç içinde incelenen 77 adet çalışmanın doğrudan turizm ile bağlantılı olmadığı tespit edilmiş ve analize dâhil edilmemiştir. 81 tane makale ise doğrudan turizm ile bağlantılı olup analize dâhil edilmiştir (Bozkurt, Durdu ve Eker, 2022; Çalkın, Çelik, Enser, Günlü-Küçükaltan, Işık ve Kaygalak-Çelebi, 2019).

4. BULGULAR

TR Dizin dergi sayfasından “COVID-19 ve turizm”, “COVID 19 ve turizm”, “pandemi ve turizm” anahtar kelimeleri kullanılarak 2019-2022 yılları arasında toplam 158 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Söz konusu çalışmalar öncelikle başlıkları ve içerikleri incelenerek doğrudan turizm ile ilgili olmadığı anlaşılan 77 çalışma değerlendirme dışı bırakılmış ve doğrudan turizm ile ilgili toplam 81 çalışma analize dahil edilmiştir. Çalışmaların sayfa sayısı en düşük yedi en yüksek 31 olarak görülmüştür. Tek yazarlı çalışmaların (24 adet) çok yazarlı çalışmalara göre (57 adet) daha az olduğu anlaşılmıştır. Çalışmalar çoğunlukla Türkçe dilinde yazılmıştır (% 80). Çalışmaların yıllara göre dağılımına bakıldığında ise 2020 yılında 50 çalışmanın yayınlandığı, 2021 yılı Mart ayı sonu itibariyle ise 29 çalışmanın yayımlandığı görülmüştür. Salgının Türkiye’de başlangıç tarihi olan 2019 yılında ise TR Dizin dergilerde yayımlanan makale sayısının iki olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, konuya ilişkin en fazla yayımlanmış makale sayısına sahip dergilerin geneline bakıldığında toplam 17 çalışma ile farklı üniversitelerin sosyal bilimler dergileri ilk sırada gelmektedir. Doğrudan turizm ile ilgili dergilerin yayınlarına bakıldığında ise “Turizm ve Gastronomi Araştırmaları Dergisi” nin 14 yayın ile ilk sırada olduğu anlaşılmaktadır. Sonrasında ise “Turkish Studies” dergisi (11 yayın) ve “Türk Turizm Araştırmaları Dergisi” (8 yayın) sıralanmaktadır. Yayımlanan ve analizlere dahil edilen söz konusu makalelerin türüne ilişkin bulgular ise tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Makale Türü

Makale Türü	Sayı	Frekans (%)
Araştırma Makalesi	77	% 95
Derleme Makale	4	% 5

Elde edilen bulgulara ilişkin temalar belirlenirken nitel analizlerde sıklıkla kullanılan Miles ve Huberman (1994) güvenilirlik formülünden yararlanılmıştır. Buna göre (Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı * 100) formülü ile kodlayıcılar arasındaki uyum oranı % 83.3 olarak tespit edilmiştir. Yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun “sektörel etki ve mobilite” teması altında gerçekleştiği (% 31), bunu daha çok tüketici davranışlarının değişimine odaklanan “sosyo-psikolojik” tema altında yapılan çalışmaların (% 21) izlediği anlaşılmaktadır. Diğer temalar ve temalara ilişkin dağılımlar ise tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2. Temalar

Temalar	Sayı	Frekans (%)
Finansal ve Ekonomik Etkiler	13	% 16,04
Sektörel Etki ve Mobilite	25	% 30,86
Yönetim	11	% 13,58
Eğitim	6	% 7,40
Sosyo-Psikolojik	17	% 20,98
İletişim	2	% 2,46
Coğrafya	1	% 0,01
Mali Destekler	2	% 2,46
Alternatif Turizm	4	% 4,93

Analiz neticesinde ortaya çıkan bir başka bulgu ise çalışmaların çoğunlukla (% 70) nitel yöntem kullanılarak yapıldığıdır. Bunun temel nedeninin ise COVID-19’un yeni bir problem olması ve bu probleme ilişkin oluşturulan felsefi çatının daha çok “nasıl?” sorusu üzerinden keşfedici ve yorumlayıcı bir yaklaşımla kurgulanmasından kaynaklanması olduğu rahatlıkla söylenebilir. Öyle ki nitel araştırmalar, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimseyen bir yöntem olup, araştırmacı bir nevi kaşif gibi hareket etmekte ve ilave sorularla gerçekliğin izini sürmeye, bununla birlikte öznel bir bakış açısı ortaya koymaya çalışmaktadır (Altunışık, Çoşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010; Mills ve Birks, 2014; Karataş, 2015). Analize dahil edilen çalışmaların yöntemsel dağılımları tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3. Yöntem

Yöntem	Sayı	Frekans (%)
Nitel	57	% 70,3
Nicel	16	% 19,7

Başka bir ifadeyle yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun COVID-19 sürecinde turistlerin davranışlarına ya da söz konusu sürecin turizm ve seyahat endüstrisine etkilerine odaklandığını göstermektedir.

4. SONUÇ

Pandemi, yaşamı sürdürmek için bütün dünyada toplumsal, ekonomik ve teknolojik yeniliklerin zarurî olduğunu göstermektedir. Pandemiden en çok etkilenen sektörlerin başında turizm gelmiştir. Neredeyse turizm sektörü iki yıl boyunca durma noktasına gelmiş ve turizm işletmeleri maddi açıdan ciddi kayıplar yaşamıştır. COVID-19 ile beraber tüketici davranışlarında da değişiklikler meydana gelmiştir. Pandemiden önce daha çok paket tur seyahatler veya her şey dahil konsept oteller tercih edilirken, pandemi ile beraber butik otel, karavan turizmi, apart ve villa kiralama, kamp turizmi, yayla turizm gibi alternatif turizm faaliyetleri artış göstermiştir (Aydın, B., Doğan, M. 2020). Bununla birlikte, pandemi süresince uygulanan yasaklar, kısıtlamalar, sağlık sorunları, tedbir alma gibi nedenlerle insanlar uzun süre eve kapanmış ve bu durum hem sosyo-psikolojik hem de fiziksel olarak insanların davranışları üzerinde ciddi bir etki yaratmıştır. Sonraki süreçte pandeminin etkisinin azalması ile birlikte insanlar turistik ve rekreasyonel faaliyetlere katılıp farklı etkinliklerde bulunarak sosyo-psikolojik ve fiziksel olarak rahatlama arayışına girmişlerdir. Gündelik hayatta ortaya çıkan bu beklenmedik süreç, beraberinde akademik çalışmaların da bu konuya odaklanmasına zemin hazırlamıştır. Bu pratik ve teorik arka plan çerçevesinde araştırmada, COVID-19 ve turizm ilişkisine dair TR Dizin dergilerde yayımlanmış makaleler bibliyometrik olarak analiz edilmiş ve bundan sonraki süreçte ne tür çalışmalar yapılması gerekliliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Analizler neticesinde yayımlanan çalışmaların finansal ve ekonomik etkiler, sektörel etki ve mobilite, yönetim, eğitim, sosyo-psikolojik, iletişim, coğrafya, mali destekler, alternatif turizm temalarında yapıldığı anlaşılmıştır. Sektörel etki ve mobilite ile sosyo-psikolojik temalar en çok üzerinde durulan ve en fazla çalışmanın yapıldığı alanlardır. Dolayısıyla bundan sonraki süreçte gerçekleştirilecek çalışmalarda pandemi ile birlikte artan alternatif turizm arzına ve talebine, turizm eğitiminde yaşanan değişimlere, gerek arz gerek talep boyutunda yaşanan değişimlere ve teknolojinin de etkisiyle dönüşen iletişim ve yönetim faaliyetlerine daha fazla odaklanılabilir. Bununla birlikte, elde edilen bulgularda yoğunlukla COVID-19'un yeni ve bilinmeyen bir durum olmasından kaynaklı olarak araştırmalarda daha çok keşfetmeye odaklanıldığı ve bu bağlamda nitel araştırma yöntemlerinden yararlandığı anlaşılmaktadır. Bundan sonraki süreçte daha çok nicel veya karma yöntem ile çalışmaların yapılması farklı modellemelerin yapılabilmesine de olanak sağlayacaktır.

Pandemi sonrası özellikle konaklama işletmelerinde odaların ve genel kullanım alanlarının dezenfekte edilmesi, işletme yönetiminin aldığı hijyen tedbirleri, misafir yoğunluğunun bilinmesi, çalışanların temiz ve titiz olması gibi beklentilerin ön planda olacağı bilindiğinden (İbiş, 2020: 97; Eryılmaz ve Kaya, 2021: 34) yine bu konularda da çalışmalar yürütülebilir. Ayrıca yine rekreasyon işletmelerinin, yiyecek-içecek işletmelerinin, seyahat işletmelerinin ve hatta rehberlerin yapmış oldukları faaliyetlerde, yönetim süreçlerinde, turlarda aldığı önlemlere yönelik de çalışma alanı genişletilebilir. Böylelikle turizm sektörü daha bütünsel bir şekilde değerlendirilebilecektir. Diğer yandan, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından düzenlenen "Sağlıklı Turizm Sertifikasyon Programı" ile birçok alana ilişkin hijyen kuralları ile hem ziyaretçi hem de işgören sağlığı dikkate alınmakta, ancak seyahat acentaları, profesyonel turist rehberleri ve ulaştırma sektöründe yeterli düzenlemelerin olmadığı ifade edilmekte ve bu kapsamda değişen turist beklentileri doğrultusunda güven sağlayıcı olabilmek adına her iş kolu için sertifikasyon programlarının oluşturulması, hijyen temalı konseptler yaratılması ve doğaya dayalı alternatif turizm türlerinin ön planda tutulması önerilmektedir (Sezen Doğanlı, 2020: 2808). Dolayısıyla yine bu konular da pandemi sonrası süreçte odaklanılması gereken çalışma alanlarıdır. Ayrıca gerek Türkiye gerekse diğer ülkeler açısından pandemi sonrası ortaya çıkabilecek fırsatlara ve risklere yönelik çalışmaların da yapılması yerinde olacaktır (Durgun Kaygısız, 2021).

KAYNAKÇA

- Akgöz, E. ve Atalay, R. (2021). “Turizm” Kavramının Yer Aldığı Doktora Tezlerinin Bibliyometrik Analizi (2010-2020). *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 23-42.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı* (6. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Arslan, E. (2020). Çevrimiçi gastronomik turist deneyimlerinin içerik analiziyle incelenmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 23(2), 442-460.
- Aydın, B., ve Doğan, M. (2020). Yeni koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin Turistik Tüketici Davranışları Ve Türkiye Turizmi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6(1), 93-115.
- Bağmancı, M. F. ve Kervankıran, İ.(2021) COVID-19 Sürecinde Türkiye Turizmin Mekânsal Görünümü Hangi İl Nasıl Etkilendi? *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 19(1), 264-287.
- Bahar, O. ve Çelik İlal, N. (2020) Coronavirüs (COVID-19) Turizm Sektörü Üzerindeki Ekonomik Etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1), 126-139.
- Bozkurt, A. Durdu, K. M. Eker, N. (2022) COVID-19 ve Turizm İlişkisini Ele Alan ve TR Dizin’ de yayınlanan Makalelerin İncelenmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10(1). 335-357.
- Çavuşgil Köse, B. (2020). Turizm ve COVID-19: Bir Bibliyometrik Analiz Analizi. *Beşeri Bilimler ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5, 99-111
- Çıtak, N. ve Çalış, Y. E. (2020). COVID-19 Salgınının Turizm Sektörü Üzerine Olan Finansal Etkileri. *İda Academia Muhasebe ve Maliye Dergisi*, 3 (2) , 110-132
- Durgun Kaygısız, A. (2021). COVID-19 Sonrası Türk Turizm Sektöründe Oluşabilecek Fırsatlar ve Riskler. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (23), 79-95.
- Enser, İ. Çelik, A. Günlü Küçükaltan, E. Işık, C. Kaygalak Çelebi, S. (2019) Turizm ve Girişimcilik Alanında Yapılmış Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Genel Turizm Araştırmaları Dergisi*, (3)1, 120-149.
- Eryılmaz, G. ve Kaya, M.,(2020). COVID-19 Dönemi Öncesi ve Sonrası Turizm Destinasyonlarına Yönelik Beklentilerin İncelenmesi. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1), 17-36.
- Evren, S. ve Kozak, N. (2014) Türkiye’de Yayınlanan Turizm ve Otelcilik ile İlgili Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Uluslararası Turizm ve Otelcilik Araştırmaları Dergisi*, 25(1). 62-80
- Güler, O. ve Günaylı, H. (2021). COVID-19 Sürecinde Değişen Beslenme Alışkanlıkları: Covid-19 Hastalığını Geçiren Aileler Örneğinde Nitel Durum Araştırması. *Avrasya Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2 (2) , 67-81.
- Güler, O. ve Haseki, M. I. (2021). Positive Psychological Impacts of Cooking During The Covid-19 Lockdown Period: A Qualitative Study. *Frontiers in Psychology*, 12 (Article 635957). 1-13.
- Heimerl, F., Lohmann, S., Lange, S. ve Ertl, T. (2014). Word Cloud Explorer: Text Analytics Based on Word Clouds. *In 2014 47th Hawaii international conference on system sciences* (pp. 1833-1842). IEEE.
- Huang, Y., Wang, Y. ve Ye, F. (2019). A Study of The Application Of Word Cloud Visualization in College English Teaching. *International Journal of Information and Education Technology*, 9(2), 119-122.
- İbiş, S. (2020). COVID-19 Salgınının Seyahat Acentaları Üzerine Etkisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 85-98.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.

- Kıvılcım, B. (2020). COVID -19 (yeni koronavirüs) Salgının Turizm Sektörüne Muhtemel Etkileri. *USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Dergisi*, 4(1), 18-27.
- Kıvılcım, B. (2020). COVID-19 (Yeni Koronavirüs) Salgınının Turizm Sektörüne Muhtemel Etkileri. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(1), 17-27.
- Mills, J. ve Birks, M. (2014). *Qualitative Methodology: A Practical Guide*. London: Sage Publications.
- Okutan, S., Altunışık, R., Nart, S. ve Mert, K.,(2021). *COVID-19 Pandemisinin Pazarlama Stratejileri ve Tüketici Trendleri Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Oran, B, İ. (2020). COVID-19'un Uluslararası Turizm Üzerinde Diğer Krizlerden Farklı Etkileri. *Turkish Studies*, 15(4), 808-826.
- Sezen Doğancı, O. (2020). COVID-19 Salgını Sonrası Turizm Destekleri. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 2808-2820.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri (2022). <https://www.ktb.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 04.09.2022).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri (2022). <https://www.ktb.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 03.04.2022).
- Topçuoğlu, T. M. (2022), Gençlerin COVID-19 Tedbirlerine Yönelik İnançlarını Etkileyen Faktörlerin Risk İletişimi Perspektifinden İncelenmesi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Pazarlama İletişimi Yüksek Lisans Programı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Türkiye Bilimler Akademisi (TUBA) (2020). Küresel Salgın Değerlendirme Raporu. <https://www.tuba.gov.tr/tr/haberler> (Erişim Tarihi: 10.05.2022).
- Türkmen Barutçu, M. ve Bora Semiz, B. (2021). COVID-19 Döneminde Gıda Tüketim Davranışının İncelenmesine Yönelik Literatür Taraması. İçinde M. Akbolat ve Özgün Ünal (Eds.), *COVID-19 Pandemisinde İşletme Yönetiminin Dönüşümü* (ss. 227-254). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ustaoğlu, E. T. (2019). İnsan Robot Etkileşimi Konusunu Kelime Bulutu Analizi İle Kavramsallaştırma. *Econder International Academic Journal*, 3(2), 221-239.
- Üner, T. (2021). COVID-19 Döneminde Turizm Yazınında Rekreasyon Çalışmalarının Sistematik Derleme Yöntemi İle İncelenmesi. *International Journal of Contemporary Tourism Research* (Özel Sayı), 178-189.
- Yavuz, İ. S. (2022), Türkiye'de Turizm Sektörünün Daralmasının Makroekonomik Etkileri: COVID-19 Pandemisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 8 (1), 80-93.
- Yenişehirlioğlu, E. ve Salha, H. (2020). Covid-19 Pandemisinin Türkiye İç Turizmüne Yansımaları: Değişen Talep Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar (COVID19-Özel Ek Sayı), 355-368.

Milli Parklarda Ziyaretçi Yönetimi Model ve Uygulamaları: Yellowstone Park ve Grand Canyon Örneği

The modals and implementations on visitor management in National Parks: The case of Grand Canyon and Yellowstone Park

Doç. Dr. Mustafa DOĞAN
Kurum: Batman Üniversitesi
E-posta: mustafadoganmusta@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7648-8469

Doktora Öğr. Fatoş METİN
Kurum: Batman Üniversitesi
E-posta: fatos4727@outlook.com
ORCID: 0000-0001-5736-2051

DOI: 10.37154/cudes.2022.56

Article Info

Received: 14.06.2022
Accepted: 25.06.2022

Anahtar Kelimeler: Korunan Alan, Milli Park, Ziyaretçi Yönetim Model ve Uygulamaları, Yellowstone Park, Grand Canyon

Makale Bilgisi

Geliş: 14.06.2022
Onay: 25.06.2022

Keywords: : Protected areas, National Park, Visitor Management Modal and Implemenets, Yellowstone Park, Grand Canyon.

Özet

Korunan alan genel olarak, yasal altyapı oluşturularak kural-sınırlandırma getirilen doğal ve kültürel miras açısından hassas, ayırt edilebilir özelliklere sahip yerler olarak tanımlanmaktadır. Çalışmada, korunan alanların kullanıma bağlı olumsuz etkileri azaltmaya yönelik model ve uygulamalar araştırılmış olup Amerika Birleşik Devletleri'ndeki milli park kategorisindeki iki önemli korunan alan üzerinden incelemelerde bulunulmuştur. Yellowstone Milli Park ve Grand Canyon Milli Park alanlarında uygulanan ziyaretçi yönetim uygulamaları web siteleri üzerinden irdelenerek mevcut durum ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın milli parklardaki koruma-kullanma dengesinin ne şekilde sağlanabileceğine yönelik kuramsal alana ve uygulamalara ışık tutup katkı sağlanması düşünülmektedir.

Abstract

Protected areas are generally defined as places that are sensitive and have distinguishable features in terms of natural and cultural heritage, where rules and limitations are imposed by establishing a legal infrastructure. In the study, models and practices aimed at reducing the negative effects of the use of protected areas were investigated; it has been studied via two important protected areas in the National Park category in the United States. Yellowstone National Park and Grand Canyon National Park areas were examined through the websites and the current situation was tried to be revealed. It is thought that the study will contribute to the theoretical field and practices on how the protection-use balance can be achieved.

1. GİRİŞ

Artan nüfus ile plansız büyüme doğal kaynaklar üzerinde baskılar oluşturmuş ve çeşitli çevre sorunlarına neden olmuştur. Bu durum genel olarak doğal kaynaklara yönelik hassasiyetin artmasına ve insanları, özel alanları tahrip etmeden gelecek kuşaklara aktarmanın yollarını bulmayı motive etmiştir. Günümüzde birçok ülkede, ayırt edilebilir özelliklere sahip doğa, fauna ve flora odaklı alanları korumak amacı ile ilgili çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Bu tip korunan alanlar ise ülkelerin gelişmişliğine bağlı olarak gün geçtikçe artmaktadır (Kurdoğlu vd, 2005: 60). Korunan alanlar günümüzde doğal kaynakları korumanın temel unsuru haline gelmiştir. Korunan alanların taşıdığı doğal-kültürel değerleri korumanın zorunluluğu ve bu alanlara yönelik insan kullanımlarının bir tehdit oluşturması, kullanımlara yönelik bir sınırlandırma getirilmesini gerektirmektedir.

Korunan alan genel olarak, doğanın ekolojisinin insan eli değmeden sürmesini sağlayıp, bu alanların kaynak kullanımında sürdürülebilir olması amacı ile yasal altyapı oluşturularak kural-sınırlandırma getirilen yerler olarak tanımlanabilmektedir (Kuvan, 2005: 81). Korunan alanların biyo-çeşitliliği eko-sistemin dengesini sağlarken, tarımsal çeşitlilik, eczacılık alanı için ham madde sağlamakta olup doğal oluşu insanlar için rekreasyon olanağı sağlamaktadır (İpar, 232: 2020). Korunan alanlar ilk olarak 1933'de Londra'da düzenlenen "Fauna ve Flora Korunması Uluslararası Konferansında" sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda korunan alanlar dört sınıfta belirlenmiş olup bunlar; fauna ve flora koruma alanı, mutlak doğa koruma alanı, milli park, avcılık ve toplayıcılığa yasak alanlardır. Uluslararası Dünya Koruma Birliği (IUCN)'ye göre koruna alan "*Vadeli korunması için kanunen ya da başka etkin yollarla tahsis ve ilan edilen ve yönetilen, belirli sınırlara sahip coğrafi alan*" şeklinde tanımlanmıştır. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesine göre korunan alan tanımı ise "*Belirli koruma amaçlarını gerçekleştirmek üzere tasarlanan ve yönetilen coğrafi olarak tanımlanan alan*" şeklinde ifade edilmektedir (Day vd., 2019; Eroğlu, 2014: 86).

Milli Parklara artan ilgi ekonomik yönden bir kaynak oluştururken birtakım zorlukları da beraberinde getirmektedir. Milli parklar, halka açılıp rekreatif aktivitelerin önemli bir alanı olarak önemli bir sosyal fayda sağlarken diğer taraftan, doğal kaynakların, vahşi hayatın, türlerin vb. korunması riski de artmaktadır. Milli parklardaki artan ziyaretçi sayıları, bunu daha da zor hale getirebilmektedir (Manning, 2002: 306). Bu noktada bu tür korunan alanların ziyaretçi yönetim model ve uygulamaları, koruma-kullanma dengesini sağlayabilmek açısından oldukça kritik bir öneme sahiptir.

Ziyaretçi yönetimi sürdürülebilir turizmin destinasyon bölgelerinde kullanılan yönetim biçiminin bir parçası olarak düşünülebilir (Zelenka ve Kacatl. 2013: 6). Ziyaretçi yönetimi yaklaşımında temel amaç, kaynak değerlerin bozulmadan sürdürülebilir kullanımını sağlayacak şekilde ziyaretçilerin olumsuz etkilerini azaltmaktır. Böylece sonradan ortaya çıkabilecek düzenleme ve iyileştirme eylemleri ile potansiyel maliyetleri de engellemiş olacaktır (Akten ve Gül, 2014: 131). Ziyaretçi yönetim plan ve uygulamalarının hem olası etkileri hem de ortaya çıkan olumsuz sonuçları da bertaraf edebilme becerisi işlevselliğini arttıracaktır.

Bu çalışmada korunan alanların kullanıma bağlı olumsuz etkileri azaltmaya yönelik model ve uygulamalar incelenmiştir. Konu korunan alan açısından dünyaca bilinen Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Milli Park kategorisindeki iki önemli örnek üzerinden araştırılmıştır. Bu iki milli parkta uygulanan ziyaretçi yönetim yaklaşımları web siteleri üzerinden irdelenerek mevcut durum ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın amacı milli parklardaki koruma-kullanma uygulamalarının web siteleri üzerinden hangi şekilde gösterildiği incelemektir. Literatür incelendiğinde koruma-kullanma dengesine yönelik milli park web sitelerinin incelenmediği gözlemlenmiş olup yine ülkemizdeki milli park web sitelerinde koruma-kullanma uygulamalarına yer verilmediği gözlemlenmiştir. Bu anlamda milli park web sitesinin uygulamalarının incelenmesi hem literatür hem uygulamalara hem de milli park web sitesindeki koruma-kullanma uygulamalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. MİLLİ PARK KAVRAMI

Milli parklar ulusal ve uluslararası boyutta bilimsel değerlere sahip ve estetik açısından nadir bulunan doğal ve kültürel değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarıdır (Öztura, 2010; Kervankıran ve Eryılmaz, 2015). Milli parkların zengin fauna ve florası, doğal güzellikleri, eşsiz manzarası vb. değerleri ile ilgi çekmekte ve rekreasyon faaliyetlerinin yoğun olarak gerçekleştiği alanların başında gelmektedir. İnsanlar şehirlerin yoğunluğundan kurtulmak amacı ile stresten arınmak, rahatlamak, eğlenmek vb. nedenler ile milli parkları ziyaret etmektedir (Kervankıran ve Eryılmaz, 2015).

Dünyada ilk milli park ilanı ABD'de 1872 yılında "Yellowstone" için hayata geçmiştir. Günümüzdeki alan bazında koruma türlerinin başlangıcı olarak da milli parklar sayılabilir. Bu alanın "Milli Park" ilan edilmesi ile milli parklara kurumsal yapı kazandırılmış olup doğal değerleri ile öne çıkan birçok alan koruma statüsüne alınmıştır. Yellowstone Milli Parkı'nın ilanını takiben İsveç'te ilk milli park bilimsel çalışmaların yapılması amacı ile 1909 yılında ilan edilmiştir. Birleşmiş Milletlere bağlı olan UNESCO 1948 yılında doğayı koruma hareketi amacı ile milli parklar hareketini uluslararası düzeye taşıyıp tartışılması ve geliştirilmesi için "Uluslararası Doğa Koruma Birliği" (International Union for the Protection of Nature-IUPN) kurulmuştur. Bu birliğin amacı uluslararası boyutta biyolojik çeşitliliği, doğal çevreyi ve yaban hayatı korumaktır. Sonraki süreçte birliğin adı "Uluslararası Doğa

Koruma ve Doğal Hayatı Koruma Birliği (IUCN)” olarak değişmiştir. 1990 yılında yine bir isim değişikliği yapıp “Dünya Koruma Birliği” (The World Conservation Union) olmuştur (Yücel ve Babuş, 2005; Kervankıran ve Eryılmaz, 2015; Kılıç, 2018; WWF, 2020).

Türkiye bu birliğe 2004 yılında üye olmuştur ancak Türkiye’de milli parklar ile ilgili yasal süreç 1950’li yıllarının sonlarında ortaya çıkmış olup korunan alan sayılarında artış olmuştur. Bu alanlar ile ilgili başlayan süreci takiben koruma politikaları göz önünde bulundurularak düzenlenen yasal mevzuatlar ile sürdürülebilir politikaların geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. 2021 yılı itibarı ile de Türkiye’deki milli parkların sayısı 46 olmakla beraber ilk koruma statüsü alan Yozgat Milli Çamlığı Parkı (1958) olup; 1956 yılında çıkarılan 6831 Sayılı Orman Kanunu’nun 25. maddesiyle 1958 yılında milli park ilan edilmiştir (Kılıç, 2018; WWF, 2020).

Milli Park kavramı IUCN tarafından oluşturulmuş ve bu kavrama göre milli parklar doğal koruma alanını oluştururken rekreasyon faaliyetlerinin yapıldığı tabiat parçalarıdır. Bu tabiat parçalarının düzenlenme amacı ise aşağıdaki gibidir (1994):

- *Günümüzdeki ve gelecekteki nesiller için bir ya da daha fazla ekosistemin ekolojik bütünlüğünü korumak,*
- *Milli park alanlarını düzenlerken, düzensiz yerleşimleri ya da alanı istismarlardan uzak tutmak,*
- *Ziyaretçiler için çevresel ve kültürel açıdan uyumlu olması gereken ruhsal, bilimsel, eğitimsel, rekreasyonel alan sağlamak* (Kervankıran ve Eryılmaz, 2015).

Dünya Koruma Birliği (IUCN, 2011)’ne göre bir alanın milli park olabilmesi üç temel niteliğe bağlıdır:

- Alanın doğal-kültürel rekreasyonel değerleri nadir bulunur nitelikte olması
- Alanın korunmaya ihtiyacı olması
- Alan korunabilir bir durumda (korunmaya uygun – kaynak değerleri bozulmamış) olması

IUCN milli parkları koruma statüsü II olarak sınıflandırmıştır. Buna göre milli parklar büyük ölçekli ekolojik dengenin korunması için ayrılmış bilimsel-eğitimsel, eğlence ve rekreasyonel fırsatlara sahip tabiat parçalarıdır. Ana amacı alanın ekolojik yapısına göre biyo-çeşitliliği koruyup eğitim ve rekreasyonu teşvik etmektir. Diğer amaçları ise aşağıdaki gibidir (Day vd., 2019; Dudley, 2008):

- Genetik kaynakların, fizyolojik bölgelerin, biyotik toplulukların ve vahşi hayat süreçlerinin doğal bir biçimde hayatlarının sürdürülmesi için alanı yönetmek,
- Uzun vadede ekolojik dengenin korunması amacı ile alandaki yerli tür canlıların popülasyonlarının sürdürmek,
- Alanda ekolojik süreç göz önünde bulundurularak göç yollarının sürdürülebilirliğini sağlayıp çeşitli katkılarda bulunmak,
- Alandaki eğitici, kültürel ve eğlence amaçlı ziyaretçi kullanımlarını, doğal kaynaklarda biyolojik ve ekolojik zararlara sebep olmayacak şekilde yönetmek,
- Turizm faaliyetleri ile yerel halkın sosyo-ekonomik durumuna katkıda bulunmak.

Milli parklar ekolojik süreçlerin uzun zaman veya sonsuza kadar sürdürülebilirliği için fırsat sunmaktadır. Ekolojik süreçlerde milli parklar sadece bulunduğu alanın korunup sürdürülmesine katkı sağlamakla kalmayıp aynı zamanda göçmen türler içinde geçiş güzergâhı konumlarında bulunabilmekte ve böylece ekolojik dengenin sürdürülebilmesi için kilit görev üstlenen bir özellik taşımaktadır. Bu bağlamda milli parklar birbirine bağlı olan dünya habitatında uyumlu bir denge rolündedir. (Dudley, 2008). Milli parklarda ekolojik dengenin korunması aşağıdaki kriterlerin uygulanmasını gerektirmektedir (IUCN 1999):

- Hem ulusal hem de uluslararası düzeylerde bilimsel, eğitsel ve rekreasyonel değerlere sahip olan tabi parçaların korunması,
- Biyolojik türlerin, canlı topluluk türlerinin yaşamını sürdürmesi adına güvence altına alınması,

- Hem ulusal hem de uluslararası nitelikler barındıran kültürel-tarihi değerlerin korunması,
- Ekoloji dengenin sağlanıp sürekliliğinin sağlanması ve
- Park ziyaretçilerine eğitsel ve rekreasyonel imkânlar sunulurken doğal kaynakların bozulmasını engellemek yer almaktadır (Öztura, 2010).

Dünya Koruma Birliği'ne göre milli parkların buldukları alanlar aşağıdaki özelliklere sahiptir (Özbay, 2008):

- Doğal kaynaklara olan insan etkilerine maruz kalmamış, çeşitli hayvan ve bitki türlerini bünyesinde barındıran, doğal peyzaj güzelliklere veya biyotoplara sahip,
- Ülkedeki yönetim tarafından insan etkilerindeki bilinçsiz kullanım ile istismarı önlemek, milli parktaki yerleşim alan miktarını azaltmak, biyo-çeşitlilik ve estetik değerlerin korunması adına gerekli olan tedbirlerin alındığı,
- Özel koşullar altında eğitim, kültürel ve doğal değerlerin ziyaret edilmesine izin verilen tabii alanlara sahip özelliklerdir.

Milli Park hareketine göre yerel halkın dâhil edilip paydaş olması ile alanda doğal kaynaklar ve kültürel değerlerin sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ön plana çıkmaktadır. Bu harekete göre yönetimde ilgili düzenlemeler aşağıdaki gibidir (Kervankıran ve Eryılmaz, 2015);

- a) Doğal kaynakları ve kültürel mirası koruyup geliştirmek,
- b) Doğal kaynakların sürdürülebilirliğini teşvik etmek,
- c) Halkın parktaki rekreasyonel faaliyetlere katılımını teşvik etmek,
- d) Yerel halkın sosyo-ekonomik gelişiminin teşvik etmek

Türkiye'de doğal ve kültürel olarak önemli olan bölgelerin sürdürülebilir olması ve gelecek nesillere aktarılması amacı ile 1956 yılında korunacak alan çalışmaları kapsamında 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 25. Maddesine göre ilk kez "Yozgat Çamlığı Milli Parkı" ile başlanmıştır (Arda ve Özkara, 2017: 110). Türkiye'de 1983 tarihinde 2873 numaralı Milli Parklar Kanunu ile 1986 tarihinde yürürlüğe giren Milli Parklar Yönetmeliğine göre milli parklar korunup yönetilmektedir (Öztura, 2010). Bu bağlamda milli parklar;

- Tabii ve kültürel kaynak değeri ile rekreasyon potansiyeli, milli ve milletlerarası seviyede özellik ve önem taşımaktadır.
- Kaynak değerleri, gelecek nesillerin miras olarak devralacakları ve sahip olmaktan gurur duyacakları seviyede önemli olmalıdır.
- Kaynak değerleri tahrip olmamış veya teknik ve idari müdahalelerle ıslah edilebilir durumda olmalıdır.
- Saha büyüklüğü, kaynak değerleri yoğunluğu bakımından, özel haller ve adalar dışında en azından 1000 hektar olmalı ve bu alan bütünüyle koruma ağırlıklı zonlardan meydana gelmelidir. İdari ve turistik amaçlı gelişme alanları bu asgari alan büyüklüğünün dışında (Bozkurt, 2010) yerler-alanlar olarak tanımlanmıştır.

Türkiye'deki mevzuat, Dünyadaki ile paralel özellikler taşıyan bir çerçeveye sahiptir. Bu noktada özellikle milli park kategorisinin ilk etapta korunması gereken hassas doğal alanlar olarak ilan edildiği ve buna ilişkin yasal düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

3. ZİYARETÇİ YÖNETİMİ VE MİLLİ PARKLAR

Dünyada birçok tür milli park, korunan alanlarda varlığını sürdürmektedir. Bu türlerin yaşamını sürdürmeleri için daha fazla korunan alan ve daha fazla etkin yönetilen alanlara ihtiyaç duyulmaktadır (WWF, 2021). Milli parklar Türkiye'de birçok ziyaretçi çekmekte olup rekreasyonel faaliyetler de gün geçtikçe çeşitlenmekte ve milyonlarca ziyaretçiyi ağırlamaktadır. Bu rekreasyonel faaliyetlerinin plansız kullanımındaki olumsuz etkiler, milli parkları tahrip etmektedir. Bu tahripleri en aza indirmek

veya tahribi önlemek için milli parkların yönetim planlarını ihtiyaçlarına göre belirlemeleri önem arz etmektedir (Şahbaz ve Altınay, 2015: 127).

Milli Park yönetimi birden çok yönetim faktörlerini içermektedir, bunlar hava kaynakları yönetimi, su kaynakları yönetimi, jeolojik ve biyolojik kaynak yönetimi, ses-ışık yönetimi, yangın yönetimi. Milli parklar tüm bu faktörlerin yanı sıra vahşi doğanın korunması yönetimi, kültür kaynakları yönetimi, turizm-ziyaretçi yönetimi, parktaki tesislerin yönetimi ile doğa eğitimi yönetimi görevlerini de sürdürmektedir. Tüm bu görevler bağlamında yönetim şekli her parkın ihtiyacına ve sorunlarına göre uyarlanıp yürütülmelidir (Oberdorfer, 2001).

Milli park yönetimlerinde entegrasyon faktörü ilgi görmektedir. Entegrasyon faktörü milli park yönetimindeki planlamalarda yer alması anlamına gelmektedir. Entegrasyon faktörünün kullanılması milli parktaki farklı sorun ve tehditlerin arasındaki bağlantının çözümlenmesine fayda sağlamaktadır (Eagles ve Mccool. 2002). Zelenka ve Paskova, (2012), ziyaretçi yönetimi turizm sözlüğüne göre özel ve kamu kuruluşları tarafından yönlendirmek amacı ile kullanılan yönetsel araçlar olarak tanımlanmaktadır (Zelenka ve Kacetl, 2013). Park yönetim sistemleri insanların alana olan zararlarını en aza indirmek veya zararı oluşmadan önlemek adına yöneticilere yardımcı olmak için geliştirilmiş olup insan ve doğal kaynaklar üzerinde de olumlu etki yaratmak için kullanılabilir. Bu olumlu etki doğal kaynakları korumak ve insanlara doğal yaşam ile ilgili eğitim verip tahribatı en aza indirmektir (Eagles ve Mccool, 2002).

Ziyaretçi yönetimindeki alanlar ziyaretçi etkisine bağlı sorunlardan ötürü dikkatleri üzerine çekmektedir (Farrell ve Marion: 2002: 32). Milli parklarda ziyaretçi yönetiminin ana hedefleri boş zaman etkinliklerinin (rekreasyon) düzenlendiği alanların genişletilmesi olmamakla birlikte rekreasyon kalitesini artırmaya ve ziyaretçileri belli alanlarda yoğunlaştırmaya odaklanmaktadır (Zechner, 2007). Bu durum milli park yönetiminin park programındaki etkinliklerin belli alanlarda yaptırması anlamına gelmektedir. Milli parklarda ziyaretçi yönetimi için temel ilkeler mevcuttur ve bu ilkeler korunan alanlarda biyolojik ve fiziksel özelliklere bağlı olarak planlama yapılmasında önem arz etmektedir (Eagles ve Mccool. 2002):

- Milli parkların ve korunan alanların turizm amaçlı kullanım özelliği olsa da yönetimleri yasal olarak belirlenmektedir.
- Milli parklar ziyaretçilerinin beklenti ve motivasyonlarını anlamak, etkin yönetimin kilit noktasıdır.
- Milli parklar ve korunan alanlarda ziyaretçilerin kullanımından olumsuz yönde etkilenmektedir ve bu bağlamda yönetim sistemleri bu kullanımları yapılandırmak için öngörülebilir kalıpları izler.
- Milli parklar ve korunan alanlarda ziyaretçiler ile ilgili durumların incelenmesi bu alanların değerlendirilmesi için fırsat oluştururken biyolojik-fiziksel-kültürel değerlerin karşı karşıya kaldığı tehditlerinde anlaşılmasına olanak sağlar.

Milli parklarda ziyaretçi yönetimleri Natura 2000 ve IUCN kategori II standartları göre yol izlemektedir. Buna göre ziyaretçi yönetimindeki amaç doğanın korunmasını, doğa deneyimini, doğa eğitimi ve gelir kaynaklarını dengelemektir. Bu bağlamda ziyaretçilere deneyim ve doğa eğitimi sağlanırken milli park kaynaklarının korunması için uygun araçlar, yöntemler bulmak önem arz etmektedir. Korunana alanlara yönelik rekreasyon taleplerinin artması milli parklar gibi alanlarda doğal kaynakları, kültürel değerleri, vahşi hayatı tehdit edecek bir duruma gelmiştir. Bu alanların koruma ve kullanma ilkesi bağlamında taşıma kapasitesi göz önünde bulundurularak ziyaretçi yönetim planlarının yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Ziyaretçi yönetiminin etkinliği aşağıdaki ilkelere dayanmaktadır (Zelenka ve Kacetl. 2013:16):

- Ziyaretçi etkilerini önleme ilkesine göre belirlenmesi,
- Tarihsel, güncel, bilgiye dayalı tahmin ve bilime dayalı çalışma yapılması,
- Bulunduğu alanın koşullarına uygun çalışmaların belirlenmesi,
- Yönetimde stratejik ve operasyonel taktiklerin kullanımında dengenin sağlanması,

- Yönetimin katılımcı yaklaşım modellerini kullanması (yerel halk, ziyaretçiler, turizm paydaşları vb. işbirliği)

Ziyaretçi etki yönetimi programları, maliyetli restorasyon ve rehabilitasyon programları gerekli hale gelmeden önce ziyaretçi etkilerini en aza indirebilir (Farrell ve Marion, 2002:32). Bu bağlamda, ziyaretçi etkilerinin yönetilmesi önemlidir çünkü (Candrea & Ispas, 2009: 134):

- Ziyaretçi kullanımları yaban hayatını, toprağı, bitki örtüsünü ve suyu etkileyebilmektedir.
- Ziyaretçilerin kalabalık guruplar halinde aynı anda bulunması, ziyaretçi deneyimlerinin kalitesini düşürebilir.
- Alanda bulunan hassas bölgelerdeki bitki örtüsü, toprağı vb. ziyaretçilerden etkilenip bozulma gösterebilir.
- Kullanım/etki ilişkisi, ziyaretçi kullanımını azaltma ve dağıtma stratejilerinin etkinliğini sınırlar.
- Ziyaretçi etkilerini yönetmek alan korunması adına açık ve esnek bir yol sağlayabilir.
- Dolaylı yönetim stratejileri genellikle daha az maliyetlidir ve ziyaretçiler bu yönetim tarzını yargılamama eğilimine girebilmektedir.

Korunan alanlarda doğal kaynak ve biyolojik çeşitliliğin korunması amacı ile etkin yönetimin sağlanması önem arz etmektedir. Bu bağlamda korunan alan statüsünde olan milli parklarda düzenli olarak rapor oluşturulması alan yönetimini kolaylaştırıp herhangi bir durumda önlem alınmasına katkı sağladığı için gereklidir (Oberdorfer, 2001). Ziyaretçi yönetiminde önemli olan milli parkın korunması sağlanırken oluşan süreçlerde kendi ihtiyaçlarına uyacak şekilde planlamaların da yapılmasıdır. Bu ihtiyaç her milli park için farklı bir süreç ile devam edebilir, çünkü bulunduğu alan, biyolojik ve fiziksel durumu vb. farklılık gösterecektir ve bu durum ihtiyaca göre uyarlanabilmelidir (Eagles ve Mccool, 2002:126).

Gelişmiş ülkelerde yer alan pek çok milli parkta ziyaretçi yönetimi etkin bir şekilde sağlanmakta olup, uluslararası literatürde ziyaretçi yönetim stratejileri ve ziyaretçi yönetim araçlarına ilişkin çok sayıda kuramsal ve uygulamalı araştırmalar yer almaktadır. Ancak Türkiye’de milli parklarda ziyaretçi yönetimi konusu yakın zamanlarda gündeme gelmiş olup, ulusal literatürde konuya ilişkin çalışmaların sayısı çok azdır (Çoban, 2016; 3).

Türkiye’de ziyaretçi yönetimi kavramı ve uygulamasına yakın bir düzenleme “Alan yönetimi” kavramı ile hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Yönetim Alanı ve Yönetim Planı kavramlarının ulusal mevzuatta yer alması; 5226 sayılı Kanunla değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun Ek-2a maddesi ve 3. maddesine ilave edilen tanımlar ile “yönetim alanı” ve “yönetim planı” kavramları ulusal hukuk mevzuatının içinde ilk kez yer almışlardır. Bu kapsamda Türkiye’de yönetim planlarının sadece “Dünya Miras Alanları” için değil, tüm sit alanları için hazırlanması zorunlu hale gelmiş ve 2863 sayılı Kanunda Yönetim Alanı; “...sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler...” olarak tanımlanmıştır.

“Yönetim Planı” ise “..Yönetim Alanı’nın korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planı dikkate alınarak oluşturulan koruma ve gelişme projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlar...” olarak tanımlanmaktadır. Yönetim planı korumanın nasıl yapılacağını tanımlandığı “stratejik” bir plandır, koruma planları gibi “fiziki” bir plan değildir. En önemli ögesi ise, koruma-restorasyon, ziyaretçiler-turizm, eğitim-bilinçlendirme, ulaşım-erişim gibi başlıklarda, paydaşlarla birlikte belirlenen vizyon ve hedefler çerçevesinde kurgulanan eylem planlarını içermesidir.

4. MİLLİ PARKLAR VE ZİYARETÇİ YÖNETİM MODELİ UYGULAMALARI

Milli parklar 1960 ve sonrasında insanların ilgi odağı oldu ve ziyaretçi akınına uğramış ve bu akın ile kaynakların korunması adına çalışmalar başlatılmıştır. 1980'lerin başında ise milli parkların korunması için ilk çalışma ABD'deki Bob Marshall Vahşi Yaşam Kompleksi'nde uygulanmıştır (Eagles & Mccool, 2002; Graham vd., 1988). Milli parklarda ziyaretçi yönetimi adına taşıma kapasitesi ile ilgili modeller geliştirilmiştir (Akten ve Gül, 2014; 131). Taşıma kapasitesi parklardaki rekreasyon kullanımlarının kapasitesinin belirlenmesi olarak tanımlanabilir. Taşıma kapasitesi göz önünde bulundurularak Milli parklar için çok çeşitli modeller oluşturulmuş ve her model diğerini geliştirerek ilerlemiştir.

Ziyaretçi yönetimi modellerini kronolojik olarak sıralanacak olursa; Rekreasyonel Olanakların Dağılımı (Recreational Opportunities Spectrum, ROS), Kabul Edilebilir Değişim Sınırları (Limits of Acceptable Change, LAC), Planlama sistemi, Ziyaretçi Aktivite Yönetimi Planlaması (VAMP), Ziyaretçi Etki Yönetimi (Visitor Impact Management, VIM) planlaması, Ziyaretçi Deneyimi ve Kaynak Koruma süreci (Visitor Experience and Resource Protection, VERP), Taşıma Kapasitesi Değerlendirme Süreci (Carrying Capacity Assessment Process, C-CAP), Turizm Optimizasyon Yönetim Modeli (TOMM), Korunan Alanlarda Ziyaretçi Etki Yönetimi (Protected Area Visitor Impact Management, PAVIM)'dir (Graham vd., 1988; Eagles ve Mccoll, 2002; Mannig, 2002; Akten vd., 2012; Akten ve Gül, 2014).

Geliştirilen bu yönetim sistemlerinin isimleri farklı olsa da ortak bileşenleri benzer teorik yapılara sahiptir. Tüm geliştirilen yönetim sistemlerinin hepsi milli parkta mevcut olan sorunları anlayıp çözmek ile ilgilenmektedir. LAC, VIM, VERP ve TOMM sistemleri, nicel araştırmalar ile ölçülmeyi gerektirmektedir. Tüm bu çerçeveler, yukarıda açıklanan taşıma kapasitesi hakkındaki fikirleri içerir ve taşıma kapasitesi analizi ve yönetimi için rasyonel, yapılandırılmış bir süreç sağlar (Manning, 2002: 25; Eagles ve Mccoll, 2002).

En yaygın olarak uygulanan iki taşıma kapasitesi çerçevesinin (LAC ve ROS) temel adınımları benzerdir. Terminoloji, sıralama ve diğer yönler bu çerçeveler arasında farklılık gösterse de ortak bir temel mantığı paylaşırlar (Manning, 2004). Bu çerçevelerin temel unsurları şunları içerir (Manning, 2002: 25);

- Korunması gereken park koşullarının tanımı. Bu koşullar, yönetim hedefleri/istenen koşullar ve ilgili göstergeler ve standartlar açısından tanımlanmalı ve parkların ve açık hava rekreasyonunun kaynak, deneyimsel ve yönetimsel bileşenlerini ele almalıdır.
- Mevcut park koşullarının belirtilen standartları karşılayıp karşılamadığını belirlemek için gösterge değişkenlerinin izlenmesi.
- Standartların korunmasını sağlamak için yönetim uygulamalarının uygulanması.

LAC, korunan alanlardaki farklı konumlarda kabul edilebilir veya arzu edilen biyofiziksel ve sosyal koşulların tanımlanması ve ardından bu koşulların iyileştirilmesi, sürdürülmesi veya eski haline getirilmesi için en uygun yönetim eylemlerinin ve yaklaşımlarının belirlenmesi için bir süreçtir. Biyofiziksel koşullar, park turizmi ve buna bağlı gelişmelerin doğal koşullardan kaynaklanan değişim miktarını ifade eder. Sosyal koşullar, bir ziyaretçinin tipik bir ziyaret sırasında karşılaşabileceği bireylerin sayısı, sıklığı ve türünü ifade eder. Bu koşulların uygunluğunun ve bunların nasıl yönetileceğinin belirlenmesi, en iyi şekilde sistematik, açık, savunulabilir ve rasyonel bir süreçle ve geniş halk katılımıyla gerçekleştirilir (Eagles ve Mccool. 2002: 113). LAC sürecindeki kilit unsurlar şunlardır: (i) biyofiziksel ve sosyal etkilerin kabul edilebilirliğini belirlemek; (ii) kabul edilebilirlik standardının ihlal edilmediğinden emin olmak için yönetim teknikleri geliştirmek; (iii) ortaya çıkan koşulları izlemek; ve (iv) gerekirse yönetim tekniklerini geliştirmektir.

Rekreasyon olanakların dağılımı (ROS) teknik bir planlamadır. ROS bir milli parka veya başka bir büyük korunan alana uygulandığında, hassas alanları koruyacak ve ziyaretçilerin rekreasyon faaliyetleri yoluyla farklı deneyimler elde edebilecekleri ortamları belirleyecek bir yönetim planı olup ayrıca, taşıma kapasitesi hesaplaması, belirli bir ortamda kullanıcılar ve faaliyetler için nicel sınırlar belirlenmesini teşvik eder (Graham vd., 1988; Eagles ve Mccool, 2002)

5. YÖNTEM

Çalışmada ziyaretçi yönetim odaklı olarak ABD'deki dünyaca bilinirliği olan iki milli parktaki koruma amaçlı uygulamalar araştırılmak üzere web sitelerinin içerik analizi yapılmıştır. Milli parkların koruma kullanma amacına uygun olarak web sitelerindeki uygulamalar incelenmiştir. Web sitelerinin içerik analizi yapılırken öne çıkan iki uygulama olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda milli parklardaki ziyaretçi yönetimine dair bu iki uygulama sert ve yumuşak uygulamalar olarak irdelenmiş olup Amerika Birleşik Devletleri sınırları içerisinde bulunan Yellowstone ve Grand Canyon Milli parklarının web siteleri analiz edilmiştir.

6. YELLOWSTONE MİLLİ PARKI (ABD) ZİYARETÇİ YÖNETİMİ

Yellowstone Milli Park'ı dünyanın ilk milli parkı olup ABD'de yer almaktadır. Parkın içerisinde, 7 toynaklı tür (bizon, geyik, geyik, pronghorn vb.), 2 ayı türü ve 67 diğer memeli, 322 kuş türü, 16 tür balık ve gri kurt bulunmaktadır. Ayrıca 1.100'den fazla yerli bitki türü, 200'den fazla egzotik bitki türü ve 400'den fazla termopol türüne sahiptir. 10.000'den fazla termal alanları, 308 nehri, 290 şelaleye sahiptir. ABD'nin en yüksek rakımlı gölü de Yellowstone gölüdür (www.yellowstone.com, 2021).

1960'ların ortalarına kadar bilimsel olmayan yöntemlerle yönetilen Yellowstone Milli Park'ı 1963'te bilim insanlarının ekosistemin korunması ve sürdürülmesi adına yayınladığı biyolojik rapora göre yeni yöntemler ile yönetilmeye başlamıştır. Bu bağlamda Yellowstone Milli Parkı sınırları içerisinde yaşayan yerli halk (27 yerli kabile) park ile ilgili verilen kararlara dâhil edilmiş ve 1960'ların sonundan itibaren parkı koruma amaçlı yasalar çıkarılmıştır (Nps, Yellowstone. 2022):

- Ulusal Çevre Politikası Yasası (NEPA, 1970): Çevreyi etkileyecek olan herhangi bir girişimin incelenmesi adına ayrıntı analiz yapılması için çıkarılan yasadır. Kararların halk ile beraber alınması için forumlar düzenlenmekte olup çevresel değerlendirmeler ve çevresel etkilerin geri bildirimlerini ayrıntılı incelenip raporlanması çalışmalarını yapılmakta kararlar bu çerçevede çıkmaktadır.
- Temiz Hava Yasası (1970): Hava kalitesinin korunması adına yapılmış yasa olup kalitenin 1. sınıf tutulmasını zorunlu kılmaktadır
- Temiz Su Yasası (1972): Atık yönetiminde kirli suların parka bırakılmasını yasaklamaktadır.
- Nesli Tükenmekte Olan Türler Yasası (1973): Türlerin sürdürülmesini sağlamak amacı ile çıkarılan yasa habitatı etkileyen ve değiştiren her türlü eylemi yasaklamaktadır.

Yellowstone Milli Parkında ziyaretçileri doğal yaşam ile ilgili uyarılar yer almakla birlikte doğayı ve kendilerini korumaları için uyarılar yer almaktadır. Bunlar arasında: "Vahşi olan hayvanlara yaklaşmayın", "Vahşi hayvanları beslemeyin", "Vahşi yaşam alanı ziyaretinde aracınızda kalın", "Termal bölgelerde yollardan ayrılmadan aracınız kullanın" vb. gibi uyarılar yer almaktadır. Bunların yanı sıra çeşitli vahşi hayvan (Ayı, kurt, bizon, geyik) gibi hayvanlardan korunma yolları anlatılmış olup kış aylarında soğuk suyun ölümcül olduğu, düşme ihtimali olan ağaçların bulunduğu ve parkın yüksekliğine adapte olunması gerektiğine ilişkin uyarılar da yer almaktadır. Ek olarak araç kullanırken manzaranın güzelliğine kapılmadan dikkatli araç sürülmesi uyarıları da yapılmaktadır (NPS, Yellowstone. 2021). (Safety. Ziyaretçilerin konaklamalarına ve diğer ihtiyaçlarına cevap verecek tesisler için çıkarılan yasaya göre; doğal çevreye ve hayvanlara zarar vermeden, manzarayı engellemeden, yerli halkın özellikle faydalanacağı şekilde kiralamalar yapılabileceği belirtilmiş olup bu kiralamaların en fazla 10 yıl süre ile yapılabileceği belirtilmiştir (NPS, Yellowstone. 2021).

6.1. Yellowstone Park ve Ziyaret Yönetimindeki Yumuşak Uygulamalar

- **Eğitsel ve Bilgilendirici Uygulama ve Materyaller:** Milli parka yönelik eğitim amaçlı kurulan ziyaretçi merkezleri yer almakta olup bu merkezlerde milli parkın kabartmalı haritası, resimler, videolar, filmler mevcuttur. Yanı sıra vahşi hayat ile ilgili bilgilendirici toplantılar yapılmaktadır. Mevsimsel olarak hava koşulları ve yol durumları ile ilgili bilgiler sürekli güncellenmektedir. Milli park gezilirken rehberli turlar düzenlenmekte, park ile ilgili harita ve bilgilendirici kitapçık ve broşürler (çevrilmiş) alınabilmekte, pdf formatında indirilebilmekte, mobil uygulama kullanılabilmekte ve yol boyunca bilgilendirici tabelalar yer almaktadır. Aynı zamanda park web sitesi üzerinden dijital olarak da gezilebilmekte ve eğitim-bilinçlenme adına toplantılar halka açık olarak yüz yüze veya online olarak yapılabilmektedir.

- **Gönüllülük Esaslı Davranışları Yönlendirme:** Milli parkın sürdürülebilirliği için oluşturulan koruyucu programlar mevcuttur ve bu programlar gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu programlar belirli zaman dilimlerinde gerçekleşmektedir ve web sitesinde duyurulmaktadır. Bir koruyucu programına katılın adı altında yayınlanmakta olup çocuklar için de ayrı bir program olarak (genç koruyucu, genç bilim adamı) sunulmaktadır. Bu programlar, katılımcıların milli parka yönelik davranışlarının iyileştirilmesi, ziyaretlerini bilinçli olarak yapmaları ve vahşi yaşamı anlamaları odaklı gerçekleştirilmektedir.
- **Farkındalık (Koruma Adına Kazanımlar Edindirmek):** Milli park servisi tarafından sürdürülebilirlik adına vahşi hayatın korunması için sürekli bilimsel araştırmalar yapılmakta olup yayın haline getirilmekte ve bu yayınlar ulaşılabilir bir şekilde yayınlanmaktadır.

6.2. Yellowstone Park ve Ziyaretçi Yönetimindeki Sert Uygulamalar

Bu uygulamalar ziyaretçiler tarafından ihmal edilirse hapis, para ve parka girişten men gibi cezaları içeren uygulamalardır (NPS, Yellowstone. 2022):

- **Kapasite Kontrolü:** Parkın giriş çıkış saatleri ile ilgili sitede bilgi verilirken yol durumu, hava durumu, kalabalık seviyesi ve birçok özellik ile ilgili canlı bir şekilde takip edilebilecek uygulamalar geliştirilmiş olup bu uygulama erişimlerinin nasıl edinileceği ile ilgili bilgi verilmiştir. Belirli gün ve saatlerde ve ya hava koşullarına bağlı olarak girişler yasaklanabilmektedir.
- **Düzenleyici kurallar:** Parkın korunması adına belirlenen kurallar çevre kanunu ve kültürel yasalar ile belirlenip sınırlandırılmıştır. Çevre Kanunları: Ulusal Çevre Politikası Yasası (1970), Temiz Hava Yasası (1970), Temiz Su Yasası (1972), Nesli Tükenmekte Olan Türler Yasası (1973)'dür. Kültürel Yasalar: Eski Eserler Yasası (1906), Tarihi Yerler Yasası (1935), Ulusal Tarihi Koruma Yasası (1966), Arkeolojik ve Tarihi Koruma Yasası (1974), Arkeolojik Kaynakları Koruma Yasası (1979), Kızılderili Mezarlarını Koruma ve Geri Dönüş Yasası (1990), Amerikan Kızılderili Dini Özgürlük Yasası (AIRFA) gibi yasal düzenlemelerdir.
- **Korunan Alanın Fiziki Olarak İyileştirilmesi–Güçlendirilmesi:** Fiziki alan ile ilgili yapılan düzenlemeler çıkarılan kanunlar ile belirlenmekte olup asıl amaç sit alanına ihtiyaç duyulan tesisler dışında hiçbir yapının inşa edilmemesi, sadece belirli sürelerde ihtiyaç dâhilinde kiraya izin verilmesi, sit alanı dâhilinde hiçbir alan satışının gerçekleştirilmemesidir. Amaç vahşi doğanın döngüsüne hiçbir müdahale etmeden sürdürülebilirliğinin kendi halinde korunmasıdır. Bu bağlamda ziyaretçilerin avlanması, hayvanları beslemesi, ateşli silah bulundurması da yasaklanmıştır.
- **Ziyaretçi Davranışlarını Kontrol Etme ve Yönlendirme:** Sadece belli noktalarda kamp kurulmasına izin verilmekte olup rekreasyon faaliyetlerinin belli noktalarda yapılmasına izin verilmektedir. Yanı sıra milli park adına konulan kural ve yasaların çiğnenmesi durumunda verilen cezalar web sitesinde isim verilerek ifşa edilmektedir. Yellowstone Milli Parkına yönelik var olan yasaklar için çeşitli cezalar mevcuttur. Bu cezalar web sitesi incelendiğinde aşağıdaki gibidir:

Aşırı miktarda alkol kullanımına ve parka sokulmasına verilen ceza, milli parka bir ay boyunca girilmemesi yönündedir. Yetkisiz rehberli gezi, termal alana izinsiz giriş, vahşi hayatı ihlal, yüzölmenin yasak olduğu alanda yürümek şeklindeki yasakları çiğneyenlere verilen ceza her bir suç için 750 dolar, 30 gün hapis cezası, 5 yıl denetimli serbestlik ve 5 yıl boyunca parka giriş yasağı şeklindedir (Nps, Yellowstone. 2021). Milli parktaki ziyaretçileri rahatsız edip parktaki kolluk kuvvetlerine saldırıp direnmeye verilen ceza, 9 ay hapis cezası ile beraber 1 yıllık denetimli serbestlik uygulamasıdır. Bunun yanı sıra 2865,42 dolar para cezası ile 100 dolar da tazminat cezası uygulanmaktadır (NPS, Yellowstone, 2022).

7. GRAND CANYON MİLLİ PARKI VE ZİYARETÇİ YÖNETİMİ

Grand Canyon Milli Parkı Arizona ile Colorado Platosunda yer almaktadır Dünya mirası listesinde bulunmaktadır. Kayaları dik oluşum olduğundan dolayı sayısı dik duvarlı kanyonlara sahiptir. Bunun yanı sıra çöl havzalarına ve yüksek ormanlık alanlara da sahiptir (NPS, Grand Canyon. 2022; <https://www.nps.gov/gca/learn/nature/index.htm>.)

7.1. Grand Canyon Milli Parkı ve Ziyaretçi Yönetiminde Yumuşak Uygulamalar

- **Eğitsel ve Bilgilendirici Uygulama ve Materyaller:** Milli parkın korunması adına verilen eğitim ve uygulamalar mevcuttur. Ziyaretçi merkezlerinde ve bu merkezlerin dışında vahşi hayatı korunması ve ziyaretten zevk alınabilmesi için panolarda dikkat edilmesi gereken durumlar hakkında bilgiler mevcuttur. Ayrıca belirli saatlerde merkezde bulunan sorumlu koruyuculardan bilgi alınabilmektedir. Rehberli turlar eşliğinde gezme fırsatı sunan park aynı zamanda yol boyunca bilgi verici tabela ve yönlendirmelere de sahiptir. Milli parkta ziyaretçilerin bilgilencmeleri adına müzeler bulunmakta ve burada hem arkeolojik bulgular hem de park ile ilgili bilgiler mevcuttur. Milli parkın korunması ve iyi bir deneyim adına online eğitim verilmekte olup ziyaretçilere belli programlar ve rehberli turlar da sunulmaktadır. Yanı sıra çocuklar ve öğretmenler için eğitici programlar da bulunmaktadır. Bu programlar açık hava okulları, sınıf koruyucusu, öğretmen atölyeleri, kendi kendine rehberli alan gezileri gibi birden çok program olanağı sunmaktadır. Çocukların evlerinde de öğrenmeleri için bir ikon olan susam sokağı kuklası ile parkta eğitici videolar çekilip yayınlanmaktadır. Bununla beraber gençlere iş olanağı da sunan park gençleri hem eğitip hem de park koruyucusu yapmaktadır. Web sitesinde koruma amaçlı birçok video mevcuttur ve bu videolara sürekli yenileri eklenmektedir.
- **Gönüllülük Esaslı Davranışları Yönlendirme:** Parkın web sitesinde doğayı koruma adına gönüllü olunması için başvuru linki eklemiştir. Gönüllü olanlar parkı için çeşitli görevlere başvuru yapabilmekte ve görev alabilmektedirler. Bu görevler; gönüllü arama kurtarma ekibine katılma, gönüllü eğitim programında park ile ilgili eğitim verme ekibine katılma gibi pek çok programa katılıp parkın sürdürülebilirliği için hem eğitim alma hem de ziyaretçilere eğitim verme olanağına sahip olurlar. Gönüllü olarak parkı koruma programına katılanlara yeşil gömlek veya yeşil yaka kartı verilmektedir (NPS, Grand Canyon. 2022).
- **Farkındalık (Koruma Adına Kazanımlar Edindirmek):** İnsanlarda koruma kullanma adına farkındalık oluşturmak için kullandıkları sürdürülebilir uygulamaları sunmaktadır. Bu uygulamalar inşa ettikleri tüm binalarda LEED sistemini kullanmak, parklarında iklim dostu (CPF) sistemini kullanıp enerji için güneşten faydalanmak (Nps, Grand Canyon. 2022; <https://www.nps.gov/grca/learn/nature/the-greening-of-grand-canyon.htm>). Atık kullanımını azaltmak adına ziyaretçilerin kullandıkları su şişelerini atmadan kaynak sudan ayı şişe ile su almalarını teşvik edilmektedir.

7.2. Grand Canyon ve Ziyaretçi Yönetimindeki Sert Uygulamalar

- **Kapasite Kontrolü:** Milli parkta yapılan ziyaretlerde araçtaki kişi sayısı kısıtlanmış olup belirli zamanlar ve belirlenen saatlerden sonra ziyaretçi alınmamaktadır (NPS, Grand Canyon. 2022).
- **Düzenleyici kurallar:** Parkın korunması adına bir dizi kurallar mevcuttur. Kurallar şu şekildedir: Odun ve kömür ateşi, barbekü vs. yasak olup nehirlerle yakın kamp yapmak da yasaktır. Vahşi hayattaki hayvanları beslemek yasaktır, çöp atmak yasaktır, avlanmak yasaktır, ateşli silah bulundurmak (taşıma yetkisi olanlar dışında) yasaktır gibi parkın web sitesinde belirtilen yasaklardır. Kuralların çiğnenmesi idari, para veya hapis cezalarına sebebiyet vermektedir (NPS, Grand Canyon. 2021; <https://www.nps.gov/grca/planyourvisit/backcountry-regs.htm>). Bunun yanı sıra parkta drone kullanımı da yasaktır.
- **Korunan Alanın Fiziki Olarak İyileştirilmesi-Güçlendirilmesi:** İzinsiz olarak avlanma, izinsiz olarak maden çıkarımı, inşa, izinsiz gezi gibi izne tabi tutulan uygulamalara uymayan kişilere çeşitli cezalar verilmektedir. Bu cezalar idari olduğu gibi para, hapis veya parklara girişte men cezası olarak uygulanmaktadır. Asıl amaç parkın kendi doğasında ve döngüsünde doğal olarak sürdürülebilirliğidir.
- **Ziyaretçi Davranışlarını Kontrol Etme ve Yönlendirme:** Park adına konulan kurallar dâhilinde hareket etmeyen ziyaretçilere uygulanan cezalar parkın web sitesinde yayınlanmaktadır. Bu durum diğer ziyaretçilerin kurallara uymalarına teşvik verebilmektedir. Web sitesinde yayınlanan bazı cezalar aşağıdaki gibidir;

Rehberlik eden bir kişi park ziyaretinde grubunun büyüklüğünden dolayı (yönetimin uygun gördüğü insan sayısı) aldığı ceza 2 yıl boyunca denetimli serbestlik ve eyaletteki tüm milli parklar ve anıtlara

girişi yasaklanmıştır (NPS, Grand Canyon. 2022; <https://www.nps.gov/grca/learn/news/washington-man-pleads-guilty-illegal-r2r-hike.htm>). Parkta dengesiz araç kullanımı, acil durumda diğer araçlara yol vermeme, ehliyetsiz araç kullanımı, aracın kaydının olmaması, üzerinde silah bulundurma suçları olanların parka girişi yasaktır (Nps, Grand Canyon. 2017; <https://www.nps.gov/grca/learn/news/man-sentenced-for-dui.htm>). İzinsiz rehberlik yapan bir kişi, 200 dolar para cezası, 1 yıllık denetimsi serbestlik ile bir yıllık parka giriş cezasına çarptırılmaktadır (NPS, Grand Canyon. 2012; https://www.nps.gov/grca/learn/news/2012-09-21_arrest.htm).

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Korunan alanlarda uzun süreli sürdürülebilirliğin sağlanması için turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin dikkatli bir şekilde planlanması, yönetilmesi ve izlenmesi gerekmektedir. Çünkü korunan alanlarda turizm doğal ve kültürel kaynakların kalitesine bağlı olarak gelişmektedir. Bu nedenle kaynaklar üzerindeki ziyaretçi etkileri çok dikkatli bir şekilde yönetilmeli, mümkünse doğrudan etkilerin azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Aksi durumda turizm ve rekreasyona bağlı olarak korunan alanlar üzerinde ortaya çıkabilecek olumsuz etkiler, alanın özgün değerlerinin yok olmasına ve kullanılamaz duruma gelmesine yol açabilir.

Milli parklara yönelik en büyük tehditlerden biri yaygın olarak artan popülerite ve popüleriteyi artırmaya yönelik mesaj, paylaşım gibi tanıtımlardır. Diğer taraftan özel gün ve haftalar başta olmak üzere yıl içerisinde belirli zaman dilimlerinde ziyaretçilerin turizm ve rekreasyonel amaçlı olarak milli parklara yönelmesi, bu alanlar üzerinde büyük bir baskı yaratmakta; genel anlamda ziyaretçi deneyiminin kalitesini de düşürmektedir. Milli parkların korunması amacıyla turizm destinasyonlarında ziyaretçi taşıma kapasitesinin belirlenmesi oldukça kritik bir konudur. Ziyaretçi yönetimi bağlamında taşıma kapasitesi, alanın biyofiziksel, kültürel, doğal kalitesi ve özelliği bozulmadan ağırlanabilecek belirli bir zaman dilimindeki maksimum ziyaretçi sayısını ifade eder. Çalışmada incelenen iki park alanında da maksimum ziyaretçi sayısı, güncel koşullara göre ziyaretçi sayısı sınırlamaları ve giriş yasakları uygulanmaktadır.

Milli park alanları için hazırlanan planlar; yerel yönetimleri, doğal ve kültürel peyzajı, yerel halkı, politik yapıyı, yasal düzenlemeleri, ekonomik yapıyı ve toplumsal koruma bilincini içerisine alan bir sistemdir. Dolayısı ile milli parklarda yapılacak planlamalarda bu sistemin tüm paydaşlarının dikkate alınması gerekmektedir. Ziyaretçi yönetim planı ne kadar mükemmel olursa olsun ilgili paydaşları karar ve uygulama sürecine dâhil etmiyor ya da bunu dikkate almıyor ise eksik kalabilir. Örnekleri incelenen her iki milli park bölgesinde yaşayan yerel kabileler-halk da dâhil olmak üzere farklı paydaşları kapsayan ve yasal olarak bunu güvence altına alan bir sistem uygulanması iyi bir örnektir. Sadece milli park alanı içerisinde olan değil o alana yakın ya da o alanla ilgili deneyimlerden etkilenen o güzergâhtaki paydaşların dahi sürece dâhil edilmesi gerekebilir. Bu noktada ziyaretçi yönetim stratejisi açısından uzlaşımın temel ekseninin ziyaretçiden daha çok temel-normal yaşamını sürdürme gayreti içerisinde olan paydaşlar tarafında önemlidir.

Milli Parkların kullanımında istenmeyen ya da tamamen yasaklanmış olası davranışların sert önlemler kapsamında hapis cezası da dâhil olmak üzere cezalandırıldığı görülmektedir. Bunların cezai caydırıcılığı da yüksektir. Bununla birlikte davranış edindirme, davranış ve tutum geliştirme noktasında farkındalık artışı ve gönüllü koruyuculuğu artıracak uygulamalar da yumuşak önlemler kapsamında hayata geçirilmektedir. Bu ikili yapının birlikte yürütülüyor olması da ziyaretçi yönetiminin bakış açısı açısından önemlidir.

Milli parkların yönetiminde statik önlemler olarak adlandırılacak yasal düzenlemelerin dışında güncel koruma amaçlı dinamik uygulamalar da işlevseldir. Bu açıdan farklı izleme yöntemlerinin birlikte kullanıldığı, teknolojik imkânların da sürece dâhil edildiği bir sistem kurulması faydalıdır. İncelenen her iki parkta uygulanan dinamik izleme ve yönetme uygulamaları, milli parkdaki sorunları güncel takip etme ve çözümler üretme noktası da oldukça yararlıdır. Bu ziyaretçilerin güncel bilgiye ulaşabilmesi için de önemlidir. Sürecin ziyaretçi yönetimi stratejileri bağlamında dinamik olarak takip edilmesini ve yönetilmesini kolaylaştırmak için kolaylaştırmak Bu kapsamda milli park ile ilgili fiziksel, teknik, coğrafi özelliklerin yanı sıra ziyaretçilerin dikkat etmesi gereken diğer hususlar ile ilgili

bilgilerin yer aldığı bir mobil uygulamanın geliştirilmesi ile ziyaretçi deneyimlerinde de artış olacağı söylenebilir.

Milli Parkın içerdiği doğal ve kültürel mirasın korunması bağlamında kullanım çeşitleri, izin, tahsis ve tesisleşme de önemli bir konudur. Bu durumda koruma ve kullanma dengesinin nerede nasıl sağlanacağı ortaya çıkmaktadır. Bu noktada ziyaretçi tatmini ve ziyaret kalitesini artırırken aşırı ve tahripkâr izin, tahsis ve tesisleşmeye izin verilmemelidir. Korunmaya değer görülen unsurların kısıtlanmasını veya baskı altına alınacak şekilde riske edilecek yapılaşma izni kritik eşiktir. Bu açıdan iki milli parktaki kısıtlamalar işlevsel açıdan önemli bir örnek sunmaktadır.

Bu çalışmada incelenen iki milli parktaki yumuşak ve sert uygulama örnekleri dünyadaki uygulamalar açısından bir rezerv sunmaktadır.

Bu çalışmada korunan alanların nasıl yönetileceğine dair bir perspektif sunma amacıyla örnek uygulamaları incelemeye odaklanmıştır. Çalışma iki milli park ile sınırlıdır ancak sunduğu çerçeve ve geliştirilmiş uygulamalar açısından çok önemlidir. Bu bağlamda gelecekte yürütülecek çalışmaların hem karşılaştırmalar hem de kuramsal değerlendirmeler bağlamında genişletilmesine olanak sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akten, S., Gül, A. ve Akten, M. (2012). Korunan doğal alanlarda kullanılabilir ziyaretçi yönetim modelleri ve karşılaştırılması. *SDU Faculty of Forestry Journal*, 13: 57-65.
- Akten, S. ve Gül, A. (2014). Korunan doğal alanlarda ziyaretçilerin olası etki düzeyleri önlem ve standartların belirlenmesi (Gölcük Tabiat Parkı örneği). *SDU Faculty of Forestry Journal*, 15: 130-139.
- Arda, S.S. ve Özkara, A.H. (2017 Kasım). Türkiye’de Doğa Koruma Çalışmaları, Sorunlar Ve Yönetimsel Etkinlik. V. Ulusal Ormancılık Kongresi “İnsan-Doğa Etkileşiminde Orman ve Ormancılık. Türkiye Ormancılar Derneği. Antalya. [https://www.ormancilardernegi.org/dosyalar/files/kongre_kitap_1.compressed\(1\).pdf#page=124](https://www.ormancilardernegi.org/dosyalar/files/kongre_kitap_1.compressed(1).pdf#page=124) Erişim: 27.08.2021.
- Bozkurt, F. (2010). Korunan Doğal Alanlarda Veri Toplamaya Ve İzlemeye Yönelik Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Candrea, A. N., ve Ispas, A. (2009). Visitor Management, A Tool For Sustainable Tourism Development In Protected Areas. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*, Vol. 2 (51), pp. 132-136 Series V: Economic Sciences.
- Çoban, G. (2016). Milli Parklarda Koruma-Kullanma Dengesinin Sağlanması Yönünde Geliştirilen Ziyaretçi Yönetim Araçlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Dudley, N. (Editor) (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. Gland, Switzerland: IUCN. x + 86pp.
- Day, J., Dudley, N., Hockings, M., Holmes, G., Laffoley, D., Stolton, S., Wells, S. and Wenzel, L. (eds.) (2019). Guidelines for applying the IUCN protected area management categories to marine protected areas. Second edition. Gland. Switzerland: IUCN.
- Eroğlu, S. (2014). Milli Parklar Kanununda Belirlenen Korunan Alan Metodolojisi. *Denetim*, 13, 85-90.
- Eagles, P.F.J., McCool, S.F. & Haynes, C.D. (2002). Tourism in national parks and protected. Planning and Management. CABI Publishing. New York,
- Farrell, T. A., & Marion, J. L. (2002). The Protected Area Visitor Impact Management (PAVIM) Framework: A Simplified Process for Making Management Decisions. *Journal of Sustainable Tourism*, 10(1), 31–51. doi:10.1080/09669580208667151

- Graham, R., Nilsen, P. & Payne, R. J. (1988). Visitor management in Canadian national parks. *Tourism Management*, 9(1), 44–61. doi:10.1016/0261-5177(88)90057-x
- IUCN. (2021). Category II: National Park. <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-areas-categories/category-ii-national-park> Erişim: 15.11.2021.
- İpar, M.S (2020). Korunan Alanlar ve Turizm. Temizkan, R. Cankül, D., ve Gökçe, F. (Ed.), *Alternatif Turizm (Turizmin 41 Türü)*. (231-240. ss.). Detay Yayıncılık: Ankara.
- Kervankıran, İ. ve Eryılmaz, A.G. (2015). Milli Parkların Sürdürülebilir Kullanımı ve Yönetim Planı Önerisi: Isparta İli Örneği. *SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences*, April, No: 34, pp..173-190.
- Kılıç, M. (2018). Türkiye’de Milli Parkların Gelişimi: Yozgat Çamlığı Milli Parkı Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kurdoğlu, O., Kurdoğlu, B. ve Şen, G. (2005).Çevre İçin Eğitimde Korunan Alanların Rolü: Kaçkar Dağları Milli Parkı. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Kuvan, Y. (2005). Korunan Alan Yönetiminde Etkinliğin Önemi ve Değerlendirilmesi. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, 8-10 Eylül, SDÜ, Isparta.
- Manning, R.E. (2002). How Much is Too Much? Carrying Capacity of National Parks and Protected Areas, Monitoring and Management of Visitor Flows in Recreational and Protected Areas Conference Proceedings ed by A. Arnberger, C. Brandenburg, A. Muhar. Pp: 306-313.
- Şahbaz, R.P., Antınay, M. (2015). Türkiye’deki Milli Parkların Rekreasyon Faaliyetleri Açısından Değerlendirilmesi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3/3, 125-135.
- Oberdorfer, R. (2001). National Park Management - A study of US National Parks with particular emphasis on sustainable tourism. Thesis. Munich, GRIN Verlag.
- Özbay, S. (2008). Doğa Koruma Alanlarında Planlama Çalışmaları Ve Ayvalık Adaları Tabiat Parkı Yönetim Planı Önerisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi. İstanbul.
- Öztura, E. (2010). Truva Tarihi Milli Parkı, Kazdağı Milli Parkı Ve Spil Dağı Milli Parkı Ziyaretçilerinin Türkiye’de “Milli Park” Kavramı Ve Eğitimi Üzerine Görüşleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- WWF. (2020). Korumazsak Kaybederiz: Sürdürülebilir Bir Türkiye İçin Korunan Alanlar Hedef: 2030’a Kadar %30. https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/korunanalanlar_korumazsakkaybederiz_rapor_web.pdf Erişim: 09.11.2021.
- Yücel, M. ve Babuş, D. (2005). Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye’deki Gelişmeler. *DOA Dergisi*, Sayı: 11, s:151-175.
- Zechner, L. (2007). Visitor Management İn The National Park Gesaeuse. A Mixed Method Approach Including A Checklist. Thesis, Klagenfurt, 162 P.
- Zelenka, J., & Kacetl, J. (2013). Visitor management in protected areas. *Czech Journal of Tourism*, 2(1), 5-18.
- Nps, Yellowstone. (2021). Safety. <https://www.nps.gov/yell/planyourvisit/safety.htm> Erişim: 25.04.2022
- Nps, Yellowstone. (2022). Sixty-Fourth Congress of the United States of America (<https://www.nps.gov/yell/learn/management/national-park-service-organic-act-1916.htm> Erişim: 27.04.2022)
- Yellowstone.com. (2021). Main. <https://www.yellowstonenationalpark.com/> Erişim, 26.05.2021

- Nps, Yellowstone. (2022). Modern Management. <https://www.nps.gov/yell/learn/historyculture/modernmanagement.htm> Erişim: 25.04.2022
- Nps, Grand Canyon. 2018. Nature and Science. <https://www.nps.gov/grca/learn/nature/index.htm>
- Nps, Grand Canyon. (2022). Go Green and Refill Your Water Bottles. https://www.nps.gov/grca/planyourvisit/refilling_stations.htm Erişim:02.05.2022
- Nps, Grand Canyon. (2020). Education. <https://www.nps.gov/grca/learn/education/index.htm> Erişim: 03.05.2022
- Nps, Grand Canyon. (2022). Greening of Grand Canyon: Sustainability Practices. <https://www.nps.gov/grca/learn/nature/the-greening-of-grand-canyon.htm> Erişim: 03.05.2022
- Nps, Grand Canyon. (2021). Backcountry Rules and Regulations. <https://www.nps.gov/grca/planyourvisit/backcountry-regs.htm>
- Nps, Grand Canyon. (2022). Washington man pleads guilty to guiding illegal rim-to-rim hike in Grand Canyon National Park. <https://www.nps.gov/grca/learn/news/washington-man-pleads-guilty-illegal-r2r-hike.htm>
- Nps, Grand Canyon. (2017). Man sentenced for DUI. <https://www.nps.gov/grca/learn/news/man-sentenced-for-dui.htm>
- Nps, Grand Canyon. (2012). Grand Canyon Rangers Arrest Guide for Operating in Park without a Permit. https://www.nps.gov/grca/learn/news/2012-09-21_arrest.htm